

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAHSUS  
TA`LIM VAZIRLIGI**

**NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI**

**JISMONIY MADANIYAT FAKUL`TETI**

**JISMONIY MADANIYAT NAZARIYASI VA METODIKASI KAFEDRASI**

**R E F E R A T**

**“Xalqaro sport va olimpiya xarakati tarixi”**

.

**Bajaruvchi:**

**N. Qayumova**

**Rahbar:**

**N. G`oziyev**

**NAMANGAN 2015**

## **Xalqaro sport va olimpiya xarakati tarixi**

### **Reja:**

- 1 .Xalqaro sport va olimpiya xarakatining vujudga kelishi.***
- 2.XOKning tashil topishi, maqsadi va vazifalari.***
- 3. Zamonaviy Olimpiya o'yinlarining xususiyatlari.***

## Kirish

Talabalar jahon xalqlarining jismoniy tarbiya va sport sohasida erishgan barcha yutuqlarini o'rgatish. Mamlakatimizda jismoniy tarbiyaning sarchashmalari va uning taraqqiy etish yo'llarini aniqlash. O'zbekistonda sobiq sovet davrida jismoniy tarbiya va sportning rivojlanish xususiyatlari. Respublika sport qo'mitalari va sport jamiyatlari faollarining ish natijalari axoli turar joylari qishloq sharoitlarida sport inshootlarining qurishda xalq xasharini bilishi kerak, jismoniy tarbiya va sportni boshqarishning nazariy asoslarini bilishi kerak, o'z-o'zini boshqaruv tashkilotlarida jismoniy madaniyatni tashkil etish tizimlarini bilishi kerak, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari Vazirligi va Milliy Olimpiya qo'mitasi hamda Jismoniy tarbiya va sportni boshqarishda ishtirok etuvchi davlat idoralari faoliyatlari haqida ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak, sport maktablari va markazlari faoliyatini tashkil qilishni bilishi kerak, aholi turar joylarda ommaviy sog'lomlashtirish va milliy o'yinlarni tashkil qilishni bilishi kerak, o'z - o'zini boshqaruv tashkilotlarida jismoniy madaniyatni tashkil etish vazifalari ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak. Mustaqil O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni istiqbollari (1991-2003). O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport to'grisidagi qonuni qabul qilinishi. O'zbekistonda futbol, kurash, tennis, sport turlarini rivojlantirish xaqida prezident farmonlari. O'zbek xotin-qizlarining jismoniy tarbiya xaqida muloxazalari. Jismoniy tarbiya va sportni tarqibot qilish. Maxalliy millat axolisi o'rtasida jismoniy tarbiya va sportni tashviqot qilishga ilk bor urinishlar. "Navro'z", "xosil bayrami", "Alpomish", "To'maris" o'yinlarini tashkil qilish va o'tkazish **ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.**

Talaba Milliy Olimpiya qo'mitasini tashkil qilinishi va uning mohiyati. O'zbekistonda mustaqillik va demokratiyaning o'rnatilishi sharoitida Respublikaning birlashgan millatlar tashkilotiga a'zo bo'lishi. Olimpiya o'yinlarini ish faoliyati. Zamonaviy Olimpiya o'yinlari O'zbekiston sportchilarining Osiyo o'yinlarida erishgan yutuqlari. O'zbekiston sportchilarining Olimpiya o'yinlariga ilk bor taklif etilishi. Olimpiya shon-shuxratlar muzeyi va uning faoliyatini o'rganish, jismoniy tarbiya va sportni boshqarishning nazariy asoslarini bilishi kerak, o'z-o'zini boshqaruv tashkilotlarida jismoniy madaniyatni tashkil etish tizimlarini bilishi kerak, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari Vazirligi va Milliy Olimpiya qo'mitasi hamda Jismoniy tarbiya va sportni boshqarishda ishtirok etuvchi davlat idoralari faoliyatlari haqida ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak, sport maktablari va markazlari faoliyatini tashkil qilishni bilishi kerak, aholi turar joylarda ommaviy sog'lomlashtirish va milliy o'yinlarni tashkil qilishni bilishi kerak, o'z - o'zini boshqaruv tashkilotlarida jismoniy madaniyatni tashkil etish **malakalarga ega bo'lishi kerak.**

Xalqaro sport va olimpiya harakatining vujudga kelish sabablari.

Xalqaro sport va Olimpiya harakatining vujudga kelishi XIX asrning oxirgi yillariga to'g'ri keladi. Bu davrlarda tarix sahnasida nisbatan osoyishtalik hukm surayotgan bir payt edi. Xalqaro sport va Olimpiya harakatining vujudga kelish sabablari ko'pgina rasmiy manbalarda izohlangan. Ularni quyidagicha shartlash mumkin.

Ijtimoiy-iqtisodiy sabablari. Xalqaro sport aloqalarining vujudga kelish sabablaridan biri, jahondagi mamlakatlarda ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlarning rivojlanishida, deb bilish zarur bo'ladi. XIX asrning oxirlarida Germaniya, Angliya, Fransiya, AQSH, Rossiya, Italiya kabi taraqqiy etgan davlatlar iqtisodiy va madaniy jihatdan ancha yuqori darajaga ko'tarildi. Bu davrda ishlab chiqarish, fan, ta'lim tez rivojlandi. Bu jarayonlar ishlab chiqarish, xalqaro uyushmalar, trestlar, sindikatlarni va bir qator boshqa yangi tarmoqlarni tashkil etish bilan birgalikda davom etdi. Yevropa mamlakatlari va Amerikada ilmiy-texnik taraqqiyot jarayonining mahsuli sifatida aloqa va kommunikatsiya vositalari yuzaga keldi. Chegaralangan kichik doiradagi milliy jarayonlar jamoat taraqqiyotiga putur yetkaza boshladi. Bunday sharoitda turli sohalar bo'yicha xalqaro munosabatlarni kuchaytirish, ya'ni iqtisodiy, ilmiy, madaniy va sportdagi aloqalarni bog'lash qonuniyat darajasiga yetdi.

XIX asrning oxiri nisbatan tinchlik-osoyishtalik bilan o'tdi. Fransiya-Yaponiya urushidan (1870—1871) va Parij Kommunasi (1871) boshlab, rus-yapon urushigacha (1904—1905) va Rossiyadagi birinchi inqilobgacha (1905—1907) jahonda hech qanday yirik urushlar bo'lmagan edi. Bunday holat mamlakatlararo aloqalar va sportni rivojlantirishga qulaylik yaratdi.

Jamoat harakatlari yoshlar orasida jismoniy tarbiyani rivojlantirish bo'yicha jamoatchilik (ommaviy) harakatining yuzaga kelishi ham bunga katta sabab bo'ldi. XIX asrning so'nggi choragi jamoat arboblari, tibbiyotchilar, pedagoglarning yoshlarga ta'lim berish, jismoniy jihatdan rivojlantirishga qaratilgan umumiy harakatlari, faoliyatlari ancha kengaygan davr edi.

Bu jarayonlarda jismoniy tarbiya va sportning yangi shakllari, usullarini izlash boshlandi. Ba'zi mutafakkirlar milliy jismoniy tarbiya va sport bilan chegaralanib qolmasdan, balki xalqaro sport aloqalarini o'rgatishni tavsiya etib maydonga chiqdilar. Bu yo'lda Fransiya, Yunoniston, Angliya, Germaniya, Rossiya, AQSH, Shvetsiya va boshqa mamlakatlarning jamoatchiligi o'z faoliyatlari bilan alohida ajralib turar edi. Yoshlarni jismoniy tarbiyalash maqsadida olimpiya o'yinlaridan foydalanish kabi fikrlar ham bildiriladi. Bu to'g'rida chex pedagogi Ya.A.Komenskiy, nemis gimnastika maktabining asoschilari I.X.Guts-muts va G.Fit, rus jismoniy ta'limi tizimining asoschisi P.F.Lesgaft va boshqalar bir necha bor ta'kidlashgan. Ular qadimgi yunon olimpiya o'yinlari kabi musobaqalarni tashkil etish — yoshlarni jismoniy va ma'naviy jihatdan tarbiyalash yo'lida ko'p xizmat qilishi mumkinligini e'tirof etganlar.

Olimpiadalarga oid arxeologik qazishlar. Yoshlarni jismoniy tarbiyalashning modeli (namuna) sifatida qadimgi Olimpiya o'yinlaridan foydalanish g'oyalari ommalashib bordi. Bunda qadimgi Olimpiya qishlog'ini arxeologik qazishlar

natijasi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. XVIII asrda arxeolog olimlarning diqqat-e'tiborini qum va loyqalar bosib yotgan qadimgi Olimpiada o'yinlarining o'rni o'ziga jalb etgan edi. Eng avvalo, qadimgi Olimpiya joyini Bernard de Monfakon (Fransiya), keyin nemis olimi Ioaxim Vinkelman, ingliz arxeologi Richard Gandmer va boshqalar aniqladi. XIX asr boshida birinchi qazish ishlari o'tkazildi. Nemis arxeologi Ernest Kurside (1814-1896) boshchiligida o'tkazilgan qazish ishlari ancha muvaffaqiyatli o'tdi. Olti marotaba tashkil etilgan ekspeditsiya (1875—1881) natijasida Olimpiyada ko'p sonli arxitektura inshootlari va haykallarning qoldiqlari topildi. 1887-yilda arxeologik qazish ishlarining natijalari matbuotda e'lon qilindi. Bu esa qadimgi olimpiya o'yinlariga bo'lgan qiziqish va havasni oshirib yubordi. Shu asosda jamoatchilik doirasida olimpiya harakatini tiklash g'oyalari tug'ildi.

Sportning rivojlanishi va XSUni tuzish. Xalqaro sport va Olimpiya harakatining vujudga kelish sabablaridan eng muhimi—sportni rivojlantirish va xalqaro sport uyushmalarini (XSU) tuzish harakati bo'ldi. Hozirgi davr sporti XVIII-XIX asrlardagi yirik ijtimoiy o'zgarishlar, ishlab chiqarish jarayonidagi inqiloblar, harbiy ishlar, fan, madaniyat va san'atdagi taraqqiyot mahsulidir.

XIX asrning ikkinchi yarmida juda ko'p hozirgi zamon sport turlari va o'yinlari vujudga keldi. Turli mamlakatlarda sport klublari tashkil etildi, musobaqalar o'tkaziladigan bo'ldi, sport inshootlari (tomosha joylari) qurildi. Angliyadagi Temza daryolarida va Rossiyaning Niva daryosida eshkak eshish hamda yelkan sportini rivojlantirish uchun boy tajribalar to'plangan edi. XIX asrning boshidan buyon maxsus sport turlari bo'yicha musobaqalar o'tkazib borilgan. 1829-yil Angliyada Kembridj va Oksford universitetlari o'rtasida eshkak eshish bo'yicha musobaqa uyushtirildi. 1838-yildan boshlab esa Xenleyn parus va eshkak eshish regatasi o'tkazila boshladi.

Rossiyada 1847-yilda Peterburgda yelkan sporti o'yinlari birinchi rasmiy musobasi o'tkazildi. AQSHda 1852-yilda (Vinnipeg ko'li) eshkak eshish bo'yicha musobaqa tashkil etishdi. Vengriya, Yunoniston, Amerika, Avstraliya va boshqa bir qator mamlakatlarda suzish bo'yicha musobaqalar tashkil etila boshlanadi.

1845-yilda Itonda (Angliya), birinchi yengil atletika musobaqalari o'tkaziladi. 1860-yilda Angliyada 15 ta klub mavjud bo'lib, ular o'rtasida, ayniqsa, universitetlar orasida musobaqalar o'tkazish an'anaga aylandi. 1876-yilda Vengriyada va bir yildan keyin Nyu-Yorkda birinchi yengil atletika musobaqalari uyushtiriladi. Bu sport turi Germaniya, Fransiya va Yunonistonda ham rivoj topdi. Boshqa mamlakatlarda esa u o'z rivojini birmuncha qiyinroq boshlaydi.

Rossiya, Finlyandiya, Shvetsiya va Norvegiya xalqlari orasida chang'i va konkida uchish sporti keng tarqalgan edi. 1769-yilda Oslo shahri yaqinida jahonda birinchi marotaba chang'ida yugurish musobaqasi o'tkazilgan edi. XIX asrning 60-yillarida bu sport turlari bo'yicha muntazam ravishda musobaqalar o'tkaziladi. Chang'ida sakrash uchun birinchi trampolinlar vujudga keldi.

Bu davrlarda ko'pgina sport o'yinlari ham rivojlanadi. Futbol texnikasi va taktikasi ancha takomillashtiriladi. Bunda puflab to'ldiriladigan rezinali kameraning yaratilishi (50- yillar) muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

1863-yilda Angliyada futbol ligasi tashkil etiladi. Bu hozirgi davr futbolining yaratilish asosini tashkil etgan edi.

Kegli o'yini, Laun-tennis va kriket ham rivoj topadi hamda ular uchun maxsus o'yin maydonlari quriladi. 1883- yil Regbi shahrida (Angliya) charm to'p o'yini boshlanadi. Bunda bir o'yinchi to'pni qo'l bilan ushlab oladi va darvoza tomon yugurib borib, uni otadi. Futboldagi qoidani buzgan bu o'yinchining harakati asosida yangi o'yin turi paydo bo'ladi. Bu o'yin shu shahar nomi (Regbi) bilan atala boshlanadi. Keyinchalik bu o'yin boshqa mamlakatlarda ham tez rivojlanadi. AQSHda bu o'yin amerika futboliga aylanadi.

Bu davrlarda rivoj topgan sport turlaridan yana biri boks edi. Angliyada bu sport turi keng tarqalib, XIX asrda professional turga aylanib ketadi.

Fransiya, Italiya, Germaniya, Vengriya, Rossiya, Angliya, Shvetsiya kabi mamlakatlarda shpaga va rapirada qilichbozlik xalq tarixiga chuqur singib ketgan tur hisoblanar edi. Taniqli kishilar orasida ot sporti, miltiq, to'pponcha va kamondan o'q otish ham rivojlangan edi. Otchoparlar, otish tirlari qurila boshlanadi va poyga, o'q otish musobaqalari uyushtiriladi. XIX asrning 60-yillarida ba'zi bir mamlakatlarda velosport bilan shug'ullanishi vujudga keldi. Rossiya, Germaniya Yunoniston, Vengriya kabi asosan kurash mashhur edi.

XIX asr oxirlariga kelib jismoniy mashqlar, sport, gimnastika, o'yinlar va sayohatlarni (turizm) bir-biridan ajratish va turlariga bo'lish tizimiga asos solindi.

XIX asrning birinchi va ikkinchi yarmida ayrim mamlakatlarda Olimpiya o'yinlarini amaliy jihatdan tiklashga harakat qilindi. 1834—1836 yillarda Shvetsiyaning Ramiyoz shahrida ikki marotaba Skandinaviya Olimpiya o'yinlari o'tkazilgan. Uning dasturidan qisqa va o'rta masofalaiga yugurish, balandlikka va langar cho'p bilan (shest) sakrash, kurash kabi turlar joy olgan. Bu o'yinning tashabbuskori Lind universitetining professori Gustav Iogann Shartau bo'lgan. Uning taklifi bilan qadimgi olimpiadalar haqida ma'ruzalar o'qilgan.

Yunonlarning olimpiya o'yinlariga qiziqishi, albatta, ma'lumdir. XIX asrda Yunoniston tomonidan qadimgi olimpiya o'yinlarini qayta tiklash haqidagi takliflar ko'p takrorlangan. Mamlakat mustaqilligi tarafdori bo'lgan Evangelis Sappas har to'rt yilda o'yinlarni o'tkazish va unda sport, sanoat va qishloq xo'jalik mahsulotlari ko'rgazmalarini tashkil etishni taklif qilgan edi. U olimpiya o'yinlari jarayonida ko'rgazmalar asosida savdo, iqtisod va madaniy aloqalarning o'zaro kuchayishini ko'ra bilgan. U o'z mablag'lari hisobiga ko'rgazma zallari va savdo shaxobchalarini quradi. Uning tashabbusi bilan 1859-yilda Afinada Panorek o'yinlari o'tkazilib, unda faqat yunonlarga ishtirok etgan. Moddiy ta'minotning talabga javob bermagani sababiga ko'ra, bu o'yinlar ahyon-ahyonda (1870, 1875, 1888-yil) o'tkazilgan. Bu o'yinlar musobaqa sifatida yuqori saviyada bo'lmasada, olimpiya harakatining qayta tiklanishiga muhim hissa qo'shgan edi.

Mamlakatlardagi sport klublari asta-sekin milliy uyushmalar (va ligalarga birlasha boshladi. 1868-yilda Germaniyada barcha gimnastika uyushmalari Nemis gimnastika uyushmasiga birlashdi. 1888-yil AQSHda havaskor atletik uyushma, 1903-yil Shvetsiyada — umumshved sport uyushmasi tashkil etildi.

Umummilliy sport tashkilotlari boshqa mamlakatlarda ham yuzaga kela boshladi. Bu uyushmalarning boshida asosan yirik kapital egalari turar edi. Ular ko'pincha

metsenat (homiy) sifatida klublar, ligalar, uyushmalarning faoliyatini taqdirlash bo'yicha ishtirok etishgan.

XIX asr oxirida mamlakatlardagi sport tashkilotlarining o'zaro tajriba almashish faoliyatlari yuzaga kelib, keyinchalik ular Xalqaro sport uyushmalariga asos solganlar.

1881-yilda jahonda birinchi marotaba Yevropa gimnastika uyushmasi tashkil etilgan. Shu yilning o'zida esa Xalqaro gimnastika federatsiyasi (DIJ) tashkil topgan. 1882-yilda Konkida uchish Xalqaro uyushmasi (ISU) va Xalqaro eshkak eshish federatsiyasi (FISA), 1900-yilda Xalqaro velosport uyushmasi (USI), 1904-yilda Xalqaro futbol federatsiya-assotsiatsiyasi (FIFA), 1908-yilda Xalqaro havaskorlik suzish federatsiyasi (FINA), va Xalqaro muz ustida xokkey ligasi, 1912-yilda Xalqaro yengil atletika havaskorlik federatsiyasi (IAAF), 1913- yilda Xalqaro nayzabozlik federatsiyasi (FIB) tashkil etilgan.

1885-yilda Xalqaro Xristian ayollar uyushmasi (UMSA) sport departamenti bilan birgalikda tashkil etildi. 1902-yilda esa «Makkabi» uyushmasi, ya'ni yahudiylar tashkiloti tuzildi.

Shu tariqa xalqaro sport uyushmalari va olimpiya qo'mitasini tashkil etishga sharoitlar yaratiladi.

Birinchi xalqaro Kongress

Qadimgi olimpiya o'yinlarining o'tkazilishi to'xtatilganidan keyin (394 y.) roppa-rosa bir yarim ming yildan oshiq vaqt o'tdi. 1894-yilda Xalqaro Olimpiya qo'mitasining tashkil etilishi va 1896-yil I Olimpiya o'yinlarining o'tkazilishi bilan sport olamining yangi tarixiy davri boshlandi. Bu ikki katta sohaning tashkil etilishi fransuz jamoat arbobi, pedagog va ma'rifatchi baron Per de Kuberten (1863—1937) faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

U zodagon (aristokrat) oilasida tug'ilib, tarbiya oladi. Uning dunyoqarashi demokratiyaga ishonch, sportdagi irq, millatchilik va kamsitishlarga nafrat ruhida shakllangan. Bir qancha yillar fransuz sport uyushmasida kotib bo'lib xizmat qilgan. U jismoniy tarbiya va sport bo'yicha qator kitoblarning muallifidir.

Pyer de Kuberten olimpiya o'yinlariga (1912) bag'ishlab o'tkazilgan san'at tanlovida «Sport madhiyasi» poemasi uchun oltin medal bilan taqdirlangan edi. Kubertenning xalqaro olimpiya harakati rivoji uchun qilgan xizmatlari hech bir narsaga almashtirib bo'lmas darajada bebahodir.

Birinchi xalqaro atletik kongress 23-iyun 1894-yilda Parijdagi Sorbonna univresitetida o'tkaziladi. Keyinchalik bu tadbir I Olimpiya Kongressi deb ataladi.

Kongressda 12 mamlakat vakillari ishtirok etadi. 21 mamlakat esa yozma ravishda o'z roziligini bildiradi. Katta mamlakat hisoblangan Germaniya bundan bosh tortadi, chunki mamlakat tepasidagi harbiylar Olimpiya o'yinlari g'oyalariga qarshi edilar.

Kongressda asosan to'rtta masala muhokama etiladi, ya'ni:

1. Havaskorlik va professional sport haqida.
2. Olimpiya o'yinlarini qayta tiklash to'g'risida.
3. O'yinlarning dasturi va uni o'tkazish tartiblari haqida.
4. Xalqaro Olimpiya qo'mitasining tarkibi haqida.

Kongressda Xalqaro Olimpiya qo'mitasi tuzilganligi haqida

qaror qabul qilindi. Uning tarkibiga Yunoniston, Fransiya, Rossiya, Angliya, AQSH, Shvetsiya, Vengriya, Chexiya, Belgiya, Argentina, Yangi Zelandiya vakillari kiritildi. Olimpiya qo'mitasining birinchi Prezidenti etib yunonistonlik Demetrius Vikelas (1894—1896) saylandi. Keyinchalik uning o'rnini Pyer de Kuberten egalladi va to 1925-yilgacha XOQ Prezidenti sifatida faoliyat ko'rsatdi. So'nggi 12 yil davomida u XOQ Faxriy Prezidenti deb hisoblandi. ,

Kongressda Olimpiya xartiyasi (Ustav) tasdiqlandi. Unda XOQning maqsad va vazifalari, o'yin qoidalari va ular bilan bog'liq asosiy masalalar ifoda etilgan edi.

I Kongress Xalqaro Olimpiya harakatida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Uning mohiyati keyingi Olimpiya harakatini rivojlantirishda asosiy o'rinda turadi. Kongress kun tartibidagi barcha masalalarni ko'rib chiqib, tegishli qarorlarni qabul qildi.

Olimpiya g'oyalarning amalga oshishi

Olimpiya Kongressida I Olimpiya o'yini Afinada o'tkazish haqida qaror qabul qilingan edi. Antik Olimpiya o'yinlari vatani yunoniston bo'lganligi va D.Vikelasning XOQ Prezidenti qilib saylanishi buning asosiy sababi edi.

1896-yil 6-aprelda Afinada I Olimpiya o'yini ochildi. O'yinlarga 14 mamlakatdan 245 nafar sportchi keldi. Ular Avstraliya, Avstriya, Bolgariya, Buyuk Britaniya, Vengriya, Germaniya, Yunoniston, Daniya, Italiya, AQSH, Fransiya, Chili, Shveysariya, Shvetsiya mamlakatlarining vakillari edi. O'yinlar dasturiga ko'ra 9 tur: yengil atletika, gimnastika, suzish, yuk (tosh) ko'tarish, kurash, o'q otish, qilichbozlik, velosiped poygasi va tennis bo'yicha kurashlar olib borildi. Yengil atletika turida AQSH sportchilari 9 ta (12 tadan) yuqori natijalarni qo'lga kiritdi. Uch hatlab sakrashda D.Konnoli birinchi Olimpiya chempioni bo'ldi. Gimnastika turida Germaniya sportchilari g'olib bo'ldi. K.Shuman tayanib sakrashda eng yaxshi natijaga erishdi. Velopoygada fransuz P.Masson g'olib keldi.

Tennisda ingliz D.Boland, suzish venger A.Xayosh ustunlik qilishdi. Otish va qihchbozlik bo'yicha ochkolar to'plashda yunonlar yuqori ko'rsatkichlarga erishib, g'olib bo'lishdi. Yunonlar umumiy ochkolar bo'yicha birinchilikni egalladi. Amerikalik R.Garret disk uloqtirishda va yadro iig'itishda g'oUb bo'ldi. Shuningdek, u uzunlikka sakrashda ikkinchi va balandlikka sakrashda uchinchi o'rinni egallab, barchaning e'tiborini qozonishga sazovor bo'ldi. Qiziqarli tomoni shundaki, Garret o'yinlarga tasodifan tushib qolgan. Chunki u Yunonistonda o'z ta'tilini o'tkazib yuiganda, Olimpiya o'yinlari haqidagi xabarni eshitadi va jamoa ro'yxatiga o'z ism-sharilini kiritadi. U umrida disk uloqtirmagan, faqat o'yindan 3 kun oldin mashq qilib o'igangan. Uning tabiiy qobiliyati va sportdagi faoliyatlari Olimpiya chempioni bo'lishga sabab bo'lgan.

70 ming tomoshabin sig'adigan stadiondagilarning e'tiborini yunon dehqoni Sandros Adis jalb etadi. U marafon yugurishida g'olib kelgan (Marafon shahridan Afmagacha ' bo'lgan masofa — 42 km. atrofida).

Afinadagi Olimpiya o'yinlari maqsaddagidek bo'lib o'tdi. Kubertenning boshlagan harakati to'la amalga oshdi. Bu XX asrning eng diqqatga sazovor tadbirlaridan biriga aylandi va Olimpiya o'yinlarining har to'rt yilda o'tkazib borilishiga asos soldi.



Xulosa qilib aytganda, Xalqaro sport uyushmalarining tashkil etilishi va xalqaro sport musobaqalarining o'tkazilishi qadimgi yunon olimpiya o'yinlarini qayta tiklashga sabab bo'ldi. Bu yo'lda Yevropa mamlakatlarining hissasi g'oyat kattadir.

Xalqaro Olimpiya o'yinlarini tashkil qilishdagi harakat- larda fransuz jamoat arbobi Pyer de Kubertenning tinimsiz va mashaqqatli mehnatlari hamda yunon xalqining o'z an'alariga sodiqligi tarixda o'chmas iz qoldirdi.

I Olimpiya o'yinlari faqat ishtirok etgan davlatlarninggina emas, balki jahondagi juda ko'p mamlakatlarning sportchilari, yoshlari va mutaxassislarini dadil qadamlar bilan Olimpiya harakatini rivojlantirishga rag'batlantirdi.

Olimpiya an'alarini qayta tiklash harakati

Insoniyatning iroda, aql va jismoniy harakatini taibiyat- lashga xizmat etuvchi qadimgi Olimpiya bayramlarini qayta tiklash g'oyalari uyg'onish davriga kelib paydo bo'la boshladi. Uning ilk tashabbuskorlaridan bin italiyalik davlat arbobi Matteo Polmiyeri (1406—1476) hisoblanadi. U o'zining «Fu- qarolik hayoti haqida» nomli kitobida antik Olimpiya o'yinlarining yoshlarni jismoniy tarbiyalashdagi mohiyatini ochib beradi. Shuningdek, «Hayot shahri» (Gorod jizni) kitobida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, jamiyatga xizmat qilish ehtiyojini singdirish inson hayotining ma'naviy me'yorlarini tarkib toptirishning asosi ekanligini e'tirof etgan.

Qadimgi Olimpiya o'yinlaridan ibrat olishni Yan Amos Komenskiy, Jan Jak Russo, Fridrix Shiller, Mixail Lomonosov, Iyeronim Merkurialis va boshqa donishmandlar ham tavsiya etishgan.

Ba'zi bir davlatlarda qadimgi Olimpiya o'yinlari o'tkazish amaliy jihatdan kuchga kiigan. Bunday o'yinlar faqat bir davlat miqyosidagina o'tkazilganligi ko'zga tashlanadi. 1604- yilda Robert Dover (Angliya) yoshlar orasida Olimpiya o'yinlariga o'xshash musobaqa o'tkazishga muvaffaq bo'ladi. Bu voqea «Gotevold o'yinlari» (joyning nomi asosida) nomi bilan tarixda qoldi. Gotevold tepaliklarida o'tkazilgan muso- baqalar dasturida rapira, sablya, shpagada qilichbozlik, kurash, futbol (sul) o'yini, bosqon uloqtirish, otda poyga, shaxmat va boshqa o'yinlar bo'lgan. Uilyam Shekspir «Vindgorlik oyimchalar» (Vindgorskiye devushki) asarida «Gotevold tepaliklaridagi Olimpiya o'yinlari» deb uni tilga oladi.

Kapitan Robert Doverni o'yinlari o'ttiz yildan ortiq davr ichida o'tkazib borildi. Uning 1641-yilda vafot etishi bilan uning o'yinlari ham to'xtab qoldi.

Antik Olimpiya o'yinlari timsolidagi musobaqa keyinchalik Germaniya, Shvetsiya, AQSH, Kanada, Gretsiya kabi davlatlarda ham o'tkazilgan. Har bir mamlakatning imkoni- yat doirasi va o'zlariga xos xususiyatlari asosida o'yinlar ham

turlicha tus olgan. Masalan, 1845-yilda Kanadada bu «Monreal Olimpiya o'yinlari» nomi bilan o'tkazilgan.

Shu tariqa jahonda Olimpiya o'yinlari xalqaro miqyosida o'tkazishiga asta-sekin zamin tayyorlangan. XIX asrning oxirida bu ish to'la amalga oshirildi.

1920 yilda birinchi jahon urushdan keyingi davrdagi birinchi olimpiada o'yinlari bo'lib o'tdi. Bu o'yinlar Belgiya poytaxti Antverpen shaxrida o'tkazildi. Urush natijasida yetkazilgan zarar iqtisodiy qiyinchiliklar o'yinlarni tayyorlash va o'tkazishga ta'sir qildi. Belgiya hukumati zarur bo'lgan sport inshootlarini

qurishga yetarli darajada mablag` olmagan uchun ham sport inshoatlari ayrim metsenat- kapitalistlar bergan yordam va sportchilar ortasida yig`ilgan mablag` hisobiga qurildi.

1920 yilda bo`ladigan olimpia o`yinlari (hisob bo`yicha VII olimpiada o`yinlarga) xalqaro ahvol keskinlashib ketgan bir vaqtda tayyorlanildi. Dunyoning oltidan bir qismi jahonda birinchi ishchi-dehqonlar davlati vujudga keldi. Birinchi marta VII olimpiada o`yinlarida besh qit`a sportchilarining birligi va do`stligining simvoli - beshta xalqaro olimpiada bayrog`I hirpiradi. Ammo, bunga qaramasdan, Germaniya va uning 1914-1918 yillar jahon urushidagi ittifoqchilarining sportchilari olimpiada o`yinlariga qo`yilmadi.

VII olimpiada o`yinlarida 29 mamlakatdan 2606 sportchi qatnashdi. Urushda qatnashmagan yoki undan kam zarar ko`rgan mamlakatlarning sportchilari yaxshigina muvaffaqiyatlarga erishdilar. O`yinda 13 ta yangi rekordlar o`rnatildi, shundan 6 tasi jahon rekordidan yuqori edi. Qo`lga kiritilgan medallarning g`ayri rasmiy hisobi va hisoblab chiqilgan ochkolar (bu 1912 yildagi olimpiada o`yinlardan boshlab yuritilgan) bo`yicha birinchi o`rinni AQSh, ikkinchi o`rinni Shvetsiya, uchinchi o`rinni Angliya, to`rtinchi o`rinni Finlyanda sportchilari egalladilar.

VIII olimpiada o`yinlari 1924 yili Parij (Fransiya) da o`tkazildi. Bunda 44 mamlakatdan 3092 sportchi qatnashdi. AQSh sportchilari Yevropaga yengilgina g`alabaga to`la erishish ishonchi bilan keldilar. Ammo Yevropa sportchilari, ayniqsa, finlar, inglizlar ularga qattiq qarshilik ko`rsatdilar.

Futbol o`yinlari ayniqsa qiziqarli o`tdi. Sprtning bu turida Urugvay komandasi g`olib chiqqan edi. IX olimpiada o`yinlarida 46 mamlakatdan 3015 sportchi qatnashadi, jumladan Germaniya sportchilari ham qatnashdilar. Sport nuqtai nazaridan olib qaraganda bu o`yinlar uncha ahamiyatga ega emas edi. Sportning ko`pgina turlaridan erishilgan texnik natijalar 1924 yildagi olimpia o`yinlaridagi natijalardan past edi. Uncha ko`p bo`lmagan yaxshi natijalar IX olimpiadaning sport texnika natijalarining umumiy manzarasi (yani musobaqalarda qo`lga kiritilgan past ko`rsatgichlar) ni o`zgartira olmadi.

X olimpiada o`yinlari 1932 yilda Los-Anjelos (AQSh) da o`tkazildi. Amerikaning hukmron doiralari Amsterdamda ancha putur yetgan AQShning sport sohasidagi obrosini tiklashni ko`zlab, X olimpia o`yinlarini katta dabdaba bilan o`tkazishga qaror qildilar. Los-Anjelos sport inshoatlarining yirik kompleksi – olimpiada stadioni, suzish xavzasi, mashq qilish maydonchalari maydonlar va olimpiada qishlog`I qurildi. Aqsh komandasining muvaffaqiyat qozonishini ta`minlash uchun unga juda ko`p mashhur negr sportchilari kiritildi.

Ammo AQSh xukmron doiralarining X olimpiada o`yinlaridan kutgan umidlari to`la ro`yobga chiqmadi. Olimpia o`yinlarida 38 mamlakatdan 1408 sportchi qatnashdi.

Yaponiya vakillari suzishda g`olib chiqdilar. Ular 6 ta imkoniyatdan 5 ta oltin medal oldilar.

Xalqaro olimpeada komiteti (XOK) 1936 yilda bo`ladigan XI olimpiada o`yinlarini fashistlar Germaniyada o`tkazishga qaror qildi. Bu jahonning ilg`or kayfiyatdagi barcha sportchilarining qat`iy noroziligiga sabab bo`ldi. Jahonning

ilg'or jamoatchilik fikri Berlin o'yinlariga baykot e'lon qilishdi. IX olimpiada o'yinlarini fashistlar Germaniyadan birorta demokratikmamlakatga ko'chirishini talab qildi. Ammo shunga qaramasdan, o'yinlar Berlinda o'tkazildi. XOK jahon sport jamoatchiligining ovoziga quloq solmadi.

XI olimpiada o'yinlarida 49 mamlakatdan 4069 sportchi qatnashdi. Sport musobaqalarida, ayniqsa yengil atletika musobaqalarida negr sportchilari ustunlik qildilar.

Keyinchalik, ya'ni 1954 yilda Xalqaro olimpeada komiteti «o'yinlarda qayg'uli o'qibatlariga olib kelgan harbiylashtirish va natsizmning kuchli ruhi hukmronlik qilganligini» tan oldi.

Birinchi va ikkinchi jahon urushlari o'rtasidagi davrda qishki olimpiada o'yinlari ham o'tkazila boshlandi. I Oq olimpiada 1924 yili Fransiyada Shamoni degan joyda bo'lib o'tdi. Olimpiada programmasiga chang'ida yugirish, slalom, trampinkida figurali yugirish kiritildi.

II Qishgi olimpiada 1928 yili Shvetsiyada Sent- Moritseda o'tkazildi. Bu olimpiada 1932 va 1936 yillardagi olimpiada o'yinlarida g'alaba qozongan novregiyalik figurachi Soniya Xeni katta yutuqga erishdi.

Oq olimpiada 1932 yil AQSHda, Leyk Plesidada o'tkazildi. Bu olimpiada 1936 yilda Germaniyada, Garmish-Partenkirxenda bo'ldi. Barcha qishki olimpiada o'yinlarida Skandinaviya mamlakatlari, ayniqsa Norvegiya sportchilari katta muvaffaqiyatga erishdilar.

Urushdan keyingi yillarda Olimpiya o'yinlari yana davom ettirildi. 1948-1952-yillarda Olimpiya o'yinlarida AQSH g'olib chiqdi va keyingi o'yinlarda esa ikkinchi o'ringa tushib

ketdi, ya'ni Melburn (1956), Rim (1960), Myunxen (1972), Barcelona (1992) olimpiadalarida ikkinchi o'rinni egal- laganlar. Uchinchi o'rinlarni esa 1976-yilgi qishki (Insburg) va yozgi (Monreal), 1988-yilda Seulda o'tkazilgan Olimpiya o'yinlarida oldilar. Amerika sportchilari ko'proq yengil atletika, suzish, o'q otish, basketbol, boks, figurali uchish kabi turlarda doimo ustun bo'lib kelmoqda.

AQSHda futbol, boks, basketbol, xokkey, ketch, beysbol kabi turlar bo'yicha professionallik keng rivoj topgan.

AQSHda ma'lum doiradagi mutaxassislar orasida sport- chilarida qo'llaniladigan doping va boshqa man etilgan vosita- lardan foydalanishga qarshi harakatlar ham kuchayib bor- moqda. 2001-yil 11-sentabrda terrorchilar tomonidan Nyu-Yorkdagi Xalqaro savdo markazi va uning atrofidagi ko'p qavatli binolar samolyot bilan urib xonavayron qilingach, xalqaro tahdid soluvchi yovuz kuchlarga, ularning gi- yohvandlik faoliyatlariga qarshi AQSHda jiddiy tadbirlar olib borilmoqda. Bu, o'z navbatida, faqat Amerika mintaqasi- dagina emas, balki butun jahondagi xalqlarning tinch- osoyishta yashashlari hamda sportchilarning musobaqalarini betashvish o'tkazishlariga kafolat sifatida xizmat qilmoqda.

Olimpiya sporti urushdan keyingi G'arb mamlakatlarida keng miqyosda rivojlanib ketdi. Bunga, asosan, bu mamlakatlarda ikki yozgi va qishki Olimpiya o'yinlarining o't- kazilishi sabab bo'ldi. Shu asosda gimnastika, dzyu-do hamda qishki sport turlari Yaponiyada; konkida uchish va chang'i sport turlari, xokkey Kanada, Skandinaviya mam- lakatlari va Finlyandiyada; konkida figurali uchish,

tog' chang'i sporti Fransiya, GFR va Avstraliyada; futbol-Braziliya, Angliya, GFR, Gollandiya, Italiya, Argentina va boshqa mamlakatlarda rivoj topdi.

Umuman olganda, jahonda jismoniy tarbiya va sport rivoji bir xilda bo'lmadi. G'arbda sport bilan shug'ulla- nuvchilarning ijtimoiy guruhlari ko'p qirralidir.

«Sport hamma uchun». So'nggi 20—30 yil mobaynida ba'zi bir G'arb mamlakatlarida «Sport hamma uchun» harakati avj ola boshladi. Uning tarqalishi Madaniy aloqalar bo'yicha Kengashning Yevropa iqtisodiy hamjamiyati doira- sida tarkib topishi bilan bog'liqdir. 1975-yilda «Sport ham- ma uchun» Yevropa xartiyasi (Nizom) qabul qilindi, unda jamiyatning kelgusi taraqqiyot dasturi ishlab chiqildi. «Sport hamma uchun» harakatining umumahamiyatga ega bo'lgan dasturida yugurish, yurish, aerobika, atletik gimnastika, oddiy musobaqalar uyushtirish, turli xil o'yinlar, shahardan tash- qariga sayohat va sayrlar asosiy mashg'ulot bo'lib hisobla- nadi. Bu jarayonlar yangi davrda vujudga kelgan rekreatsion harakatning davomi desa bo'ladi. Bu harakat turli mamlakatlarda har xil nom bilan yuritila boshladi. Masalan, Norvegiya va Germaniya Federativ Respublikasida «Trimm», Italiyada — «Biz sizlaiga taqlid qilamiz», AQSHda «Jismoniy faollik» kabi.

«Sport hamma uchun» harakati rekreatsion jismoniy mashqlar shaklidagi jismoniy tarbiya mashg'ulotidir. Bu, o'z navbatida, mehnatkashlar ommaviy- jismoniy madaniyatining ajralmas bir qismi hisoblanadi. Bu harakatni keng targ'ibot qilishga ommaviy axborot vositalari jalb qilindi. Ko'p sonli ishlab chiqarish firmalari, aholining turli xil jismoniy tarbiya vositalariga qiziqishini hisobga olgan holda juda ko'p miqdorda sport buyumlari, kiyimlarini bozorga chiqarmoqda.

Sport va cherkov. Cherkovlar sportdan o'z manfaatlari yo'lida foydalanishga harakat qildi. Urushdan keyingi davrlarda cherkov xodimlari davlat yordamida yoshlarni cher- kovga jalb qilishda sport imkoniyatlarini keng qo'lladilar. AQSHda xristian yoshlarining birlashgan harakati (tashkilot), talaba-katolik milliy tashkilotlari jismoniy tarbiya va sport ishlari bilan shug'ullandi. Germaniyada 40-yillarda «Doy- che-Yugendkrift» («Germaniyaning yosh kuchlari») va «Eyx- enkroys» («Dub xoch») tashkilotlari Vatikan bilan kelishilgan holda tuzilgan edi. Italiyada katolik spotchilari uyushmasi faoliyat ko'rsatdi. Sportdan keng foydalanuvchi eng yirik cherkovlardan biri, xristianlarning Xalqaro assotsiatsiyasi (IMKA) hisoblanadi. Cherkovlar, ayniqsa, Vatikan yoshlarni ma'naviy jihatdan tarbiyalash vositasi sifatida sportni tan oldi. 1952-yilda papa Piy II Xalqaro sport ilmiy Kongressiga yo'llagan xatida «Cherkov sportining texnika, gigiyena, fiziologiya tomonlari bilan qiziqmaydi. Katolik cherkov xodimlari sportning tana va ruhni tarbiyalaydigan vositalarini tan oladi», - deydi. 1968-yil papa Pavel VI Vatikanda Xalqaro Olimpiya qo'mitasi qatnashchilarini qabul qildi. U o'z nutqida «Cherkov sportining rivojlanishiga sidqidillik bilan qiziqadi, chunki din va Olimpiya o'yinlari orasida ziddi- yatlar ko'rinmaydi», - degan edi.

Shunday qilib, cherkov hoziigi zamon dunyosiga qo'shi- lishga majbur bo'ldi, deyish mumkin.

Olimpiya sportining rivojlanishi. G'arb mamlakatlarining ko'pchiligi Olimpiya sport turlarini rivojlantirishga katta e'tibor bermoqda edi. Urushdan keyingi

yillarda G'arb davlatlarida Olimpiya sport turlarini rivojlantirishda bir qator asosiy yo'nalishlar vujudga keldi.

Birinchidan, Olimpiya sportini rivojlantirishda davlatlarning roli o'sib bordi. Ikkinchidan, Olimpiya sportiga ta'sir etuvchi monopoliyalar, korporatsiyalar, firmalarning moliyaviy ta'minoti davlat bilan birgalikda amalga oshirildi. Uchinchidan, katta sportda ilmiy-texnik taraqqiyot natijalari keng qo'llanila boshladi. To'rtinchidan, sportchilarni tayyorlash maqsadida maxsus markazlar, bir necha davlatlar birlashtirib mashg'ulotlar o'tkazish joylari amalda qo'llanildi. Bunday holatlar, ayniqsa, AQSHda ko'proq uchramoqda. AQSHda Olimpiya sportiga rahbarlik bir qator tashkilotlar tomonidan olib boriladi.

Bunda Oliy o'quv yurtlarida Milliy assotsiatsiya (NCAA), Havaskorlik atletika jamiyati (AAYU), Milliy Olimpiya qo'mitasi (MOQ) faol ishtirok etadi. Uzoq vaqtlar bu uch tashkilot o'rtasida mustahkam aloqa bo'lmagan, chunki o'zaro kelishmovchiliklar kuchli bo'lgan edi. Bunda moliyaviy ta'minot, milliy jamoani tarkib toptirish, Olimpiya o'yinlarida ishtirok etish, boshqa xalqaro musobaqalarda qatnashish kabi masalalarda o'zaro kelisha olmaganlar. Bunday holatlarni tugatishga AQSHda «Havaskorlik sporti haqida»gi qonunning qabul qilinishi (1978) sabab bo'lgan. Shu qonun asosida AQSH MOQ mamlakatdagi barcha havaskorlik sport uyushmalarini o'ziga birlashtirib olgan. Shu sababdan, barcha masalalarni MOQ hal etadi. AQSHda Olimpiya va Panamerika o'yinlarida jamoalarning qatnashish-qatnashmasligini MOQ hal etadi. AQSH MOQsi Olimpiya va Panamerika o'yinlariga jamoalarni tayyorlash, qatnashish va barcha faoliyatga rahbarlikni amalga oshiradi. Bunda moddiy-texnik bazani mustahkamlash, sportchilarning mashg'ulotlarini tashkil etish, ilmiy-uslubiy tavsiyalar tarqatish va boshqalar muhim o'rin tutadi.

AQSHda Olimpiya sportining deyarli barcha turlari mavjud. Ular orasida suzish, velosport, o'q otish, boks, yengil atletika kabi turlar kengroq tarqalgan. Ma'qul bo'lgan sport turlaridan ot va yelkan sporti, golf, qilichbozlik kabilar hisoblanadi. Bu turlar bilan ko'pincha xususiy sport klublari shug'ullanadi. Ulaiga badavlat kishilar a'zo bo'ladilar. Shular qatorida baliq ovi, sayohat (turizm), amerikacha futbol, Sokker (Evrone futbol) beysbol va regbi ko'p qo'llaniladi. Amerika terma jamoalarini tayyorlash o'quv mashg'ulot markazlari Kolorado-Springs va Skvo-Vellida o'tkaziladi. Kolorado-Springs sport majmuida bir yolla 800 sportchi shug'ullanishi mumkin. Olimpiya sportining yuqori natijalarga ko'maklashuvchi masalalarini Agoya, Arizona, Janubiy Kaliforniya universitetlarining laboratoriyalarida o'rganiladi.

Sport va biznes. Urushdan keyingi yillarda jahonda jismoniy tarbiya va sportga monopoliyalar, trestlar, matbuot homiylari, kino va televideniya rahbarlarining qiziqishi ortib bordi. Katta tijorat (biznes) uchun tadbirkorlar professional sportdan keng foydalandilar. Ular boks, futbol, xokkey, beysbol, avtosport va boshqa turlarni daromad manbaiga aylantirib yuborishdi. Professional sportchilarni mol (tovar) kabi sotib olish va sotish kuchaydi. Professional sport ham, havaskorlik sporti ham siyosat bilan uzviy bog'lanib qoldi. AQSHda professional sportchilardan prezident va senatorlarni saylashda keng foydalandilar. Turnirlarda siyosiy arboblarni professional sportchilar bilan birga chiqadilar. Bu siyosiy

partiyalarda, turli kompaniyalarda o'z mavqelarini yax- shilash yo'lida ulaiga manfaat keltiradi.

Siyosatdan yiroqlik, insonparvarlik, havaskorlik. Urushdan keyingi davrlarda G'arb mamlakatlari sport-gimnastika harakatining nazariy-amaliy faoliyatida sportdagi asosiy ta- moyillardan yuz o'g'irish holatlari yuzaga keldi. Ya'ni siyosat- dan yiroqlashuv, insonparvarlik va havaskorlik yangi yo'na- lishlarda davom etdi. Sportda kamsitish, chegarala-nishga yo'l qo'yilmaslik g'oyalari rivojlandi. Lekin kamsitish o'rniga siyosiy jihatdan b'azi mamlakatlarni o'z yo'lidan qaytarishga kirishildi. Bu xalqaro sport maydonlaridagi ba'zi davlatlarni siqish, xalqaro ahvolning keskinlashuvi (Vengriyadagi — 1956, Chexoslovakiyadagi - 1968, Afg'onistondagi 1979 voqealar va h.k.) sabab bo'ldi. Bunday holatlar sportdagi gu- manizm tamoyillariga ham ta'sir o'tkazdi.

Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarda insonparvarlik g'oyalaridan uzoqlashishning asosiy sabablaridan biri sportchilarning yuqori natijalarni ko'rsatishi uchun doping ishlatilishi (giyohvandlik), sportga aloqador bo'lmagan turli xil musobaqalarning uyushtirilishi (xotin-qizlar, odamlarning itlar bilan olishuvi va h.k.) sabab bo'ldi.

Havaskorlik harakatining halokatga uchrashi esa urush- dan so'nggi davrlardagi milliy va tashqi sabablar bilan bog'liqdir. Ichki sabablardan biri shuki, har yili sportda eng yuqori natijalarni ko'rsatish talabi kuchayadi, sportdan keladigan daromadlarni yo'q qilish, bunda ommaviy axborot vositalarini ishga solish kuchaydi. Tashqi sabablar esa sportdagi havaskorlikning susayishi, xalqaro sport maydonlarida kuchlar tengligining o'zgarishlari hisoblanadi.

Shu sababdan, havaskorlik sport tamoyillarini saqlash eski yo'lga qaytdi, ya'ni havaskorlik sporti professional sport chegarasi doirasida rivoj topa boshladi. Olimpiya xartiyasidan «Havaskorlik» atamasi o'chirib yuborildi. 1984-yilda Los-Anjelesda o'tkazilgan XXIII o'yinlardan boshlab, Xalqaro Olimpiya qo'mitasi (XOQ) va bir qator sport federatsiya- larining (XSF) ruxsati bilan professional sportchilar Olimpiya o'yinlarida qatnashish huquqini oldilar. Asosan, ular futbol, basketbol, xokkey tennis, figurali uchish kabi turlarda ishtirok etdilar.

Tushkunlik (krizis) holatlaridan ustun kelish yo'lida sportda ilmiy-texnik taraqqiyot natijalarini qo'llash amalga oshirildi. Bu sportdagi yuksak natijalaiga erishish yo'llarida ko'mak bo'ldi. AQSH, GFR, Yaponiya, Fransiya, Angliya, Italiya kabi taraqqiy qilgan yirik mamlakatlarda tibbiyot, fiziologiya, psixologiya sohalarida ilmiy tadqiqot o'tkazildi. Sportga o'igatish va mashg'ulotlarni tashkil qilish usullari ishlab chiqildi. Ilmiy tadqiqot natijalariga asosan, universitet- lar va kollejlarning majmualarida hamda yuqori malakali sportchilarni jalb etish yo'li bilan ilmiy markazlarda katta si- nov-tajribalar amalga oshirib borildi.

Xulosa shundan iboratki, Ikkinchi jahon urushidan keyingi yillarda jismoniy tarbiya va sport jahonning barcha mamlakatlarida tezlik bilan rivojlandi. Eski usullardan voz kechildi. Xalqaro sport harakati va Olimpiya o'yinlarining o'tkazilishi yoshlarni sportga jalb etish, iqtidorli yoshlarni tarbiyalash va ularning sport mahoratlarini oshirishda katta rag'batlantiruvchi kuch bo'ldi. Bu jarayonlar AQSH, GFR, Fransiya, Italiya, Skandinaviya mamlakatlari hamda Sharqda Yaponiya, Koreya kabi mamlakatlarda keng quloch yoydi.

Nemis sportchilarining xalqaro sport va Olimpiya maydonlariga chiqish yo'li oson kechmadi. Xalqaro Olimpiya qo'mitasining (XOQ) qaroriga binoan Birinchi jahon urushi- ning asosiy sababchisi sifatida Germaniya 1920 y. (Antiver- pen) va 1924-yilgi (Parij) Olimpiya o'yinlariga qo'yilmadi.

Lekin Germaniya hnkumati va jamoatchi sport tashkilotlari mamlakatda sportni rivojlantirish uchun barcha imkoniyat- lardan foydalandilar. 1926-yilga kelib, nemis sportchilari og'ir atletika, ot sporti, yengil atletika, yunon-rum kurashi, suv polosi kabi turlari bo'yicha jahonda oldingi o'rinlarni egalladi. 1928-yilda Amsterdamdagi o'yinlarda nemis sportchilari paydo bo'lib, birdaniga yuqori natijalarga erishdi. Ular olgan medallari soniga ko'ra ikkinchi o'rinni egalladi. AQSH sportchilari birinchi o'rinda edi.

1930-yilda Germaniya 1936-yildagi Olimpiya o'yinlarini o'tkazish huquqiga ega bo'ldi. Shu tariqa XI Olimpiyada Berlinda va IV qishki Olimpiyada o'yinlari Gormish — Partenkirxenda o'tkazildi.

1933-yilda Gitler mamlakatda fashistik va militaristik tartiblarini o'rnatib, Olimpiya o'yinlari bayrog'i ostida o'zining qabih siyosatidan foydalandi. Bunday sharoitda Olimpiya o'yinlarini o'tkazishga qarshi demokratik kuchlar qanchalik harakat qilmasin, o'yinlar Berlinda tashkil qilindi. Germaniyadagi totalitar tuzum o'zining Yevropadaga «Yangi tartibini» namoyish qildi.

Germaniya o'z hududida o'tkazilgan Olimpiya o'yin- larida hammadan ko'proq medallar olishga erishdi. Umu- man, medallar quyidagicha taqsimlandi: Germaniya — 89 (33—26—30)ta, AQSH - 56 (24-20-12)ta edi. Germani- yaning akademik eshkak eshish (baydarka va kanoe), og'ir atletika, gimnastika, ot va yelkan sporti, boks, besh kurash kabi turlari ustunligi bor edi. 1936-yilgi qishki Olimpiyadada tog' chang'isi bo'yicha erkaklar va ayollar o'rtasidagi muso- baqalarda Germaniyaga teng keladigan raqiblar ham yo'q edi.

1938-yilda XOQ yana bir katta xatoga yo'l qo'ydi. Ya'ni sportni rivojlantirishdagi xizmatlari uchun gitlerchilar Ger- maniyasini «Quvonch orqali kuch» kubogi bilan taqdirladi.

Italiya. Jismoniy tarbiya va sport bu mamlakatda keng doirada taraqqiy etdi. Mussolinining siyosati yangi urushga tayyorgarlik va buyuk Italiyani yaratishga qaratildi. Xalq maorifi vazirligi tarmog'idagi jismoniy tarbiya departamenti «Balilla milliy operasi» maxsus tashkiloti yordamida bolalarni jismoniy trabiyalash ishlarini amalga oshirdi. «Balilla» guruhi 8—13 yoshdagi o'g'il va qiz bolalarni hamda 14—18 yoshdagi yoshlar va qizlarni o'z ichiga oladi. «Balilla milliy operasi» markaz va viloyatlarda tashkil qilinadi. Unda yengil atletika, qilichbozlik, gimnastika, eshkak eshish va boshqa sport tur- laridan keng foydalanildi. Joylarning geografik va iqlim sha- roitlariga qarab sport turlari tanlanadi. Ya'ni Alp tog'larida — tog' chang'isi sporti, dengiz yoqalarida — suzish, yelkan sporti, daryolarda — suzish va eshkak eshish, tekisliklarda — ot sporti, maxsus joylarda sport o'yinlari: regbi, futbol, bas- ketbol, voleybol, o'q otish, velosiped, avtomotosport kabilar mavjud edi. Harbiy-sport ishlari sportklublar, jamiyatlar va uyushmalarda ohb borildi.

Italiya sport tashkilotlari Milliy Olimpiya qo'mitasi (MOQ) tomonidan boshqarildi va xalqaro sport hayotida faol ishtirok etdi. Italiya sportchilari 1900-

yildan boshlab, uzluk- siz ravishda Olimpiya o'yinlari, Yevropa chempionatlari hamda boshqa xalqaro sport musobaqalarida ishtirok etib keldi, Italiyaning futbol bo'yicha terma jamoasi («Skvadra Adzurra») ikki marotaba (1934, 1938 y.y.) chempion bo'ldi. U 1936-yilda Olimpiya oltin medaliga sazovor bo'ldi. Jahon va Yevropa chempionatlarida italiyalik qilichbozlar, velo- sipedchilar, o'q otuvchilar, tog' chang'ilari, gimnastikachilar va boshqa bir qator sport turlari vakillari g'alabalarni qo'lga kiritdi. Italiya deyarli barcha xalqaro sport uyushmalari tarkibidan o'rin egallagan edi.

Yaponiya. Bu mamlakatda milliy xususiyatlar asosida jismoniy tarbiya va sport rivojlanishi yuqori darajada o'sib bordi. O'sha davrlarda Yaponiyaning siyosati Osiyoni bosib olishga qaratilgan edi. Shu maqsadda maktablar va sport- gimnastika tashkilotlaridan unumli foydalanildi. O'quv yurt- lari va sport klublari jismoniy tarbiya va sportni rivojlanti- rishning asosiy markaziga aylantirildi. Bo'lajak oddiy harbiy- larni tayyorlash boshlang'ich maktablarda, amalga oshirildi. Bunda eski milliy jismoniy mashqlar, ya'ni dzyu-do, kendo (tayoqlarda qilich tushish), kamondan o'q otish va hozirgi

zamon sport turlari: gimnastika hamda o'yinlar qo'llanilgan. Kollejlar va universitetlarda harbiy kadrlar tayyorlanib, ularda ham dzyu-do, karate, qilichbozlik, o'q otish, gimnastika, beysbol, regbi, suzish, yengil atletika mashqlaridan maqsadli foydalanilgan. Yaponiyada sumo milliy kurashi keng tarqal- gan.

Yaponiya sportchilari xalqaro sport musobaqalarida faol ishtirok etib keldilar. Ular 1912-yilgi V Olimpiadadan 1936- yildagi XI Olimpiyadagacha doimiy ravishda ishtirok etdi. Birinchi oltin medalni M.Oda 1928-yilda uch hatlab sakrash bellashuvlarida qo'lga kiritgan. 1932-yilgi Olimpiya o'yin- larida (Los-Anjeles) yaponiyaliklar suzish bo'yicha 6 turdan beshtasida g'alabaga erishadi. 100 m. masofaga erkin suzish bo'yicha 15 yoshli Ya.Miyazaki birinchi o'rinni egalladi. 1500 m.ga erkin suzish bo'yicha 14 yoshli K.Kitamura g'olib chiqdi. U yosh bo'lsa- da, bu masofani 19 daqiqa 12,4 soni- yada bosib o'tib, jahon rekordini o'rnatdi. Bu natijani bosh- qalar faqat 20 yildan keyin o'zgartirishga' muvaffaq bo'lish- gan.

Yaponiyalik chavandoz T.Insi o'yinlarda oltin medal so- hibi bo'lishga erishdi. 1936-yilgi Olimpiadada yaponlar suvda suzish bo'yicha 11 ta medalga ega bo'lib (4—2—5), bu sport turida peshqadam bo'lishdi.

Xulosa qilib aytganda, Berlin-Rim-Tokio uchligidagi si- yosiy munosabatlar va urush harakatlari bosqinchilik hamda fashistlashish darajasiga ko'ra bir-birini to'ldirdi.

O'quvchilar va yoshlarni harbiy-jismoniy jihatdan tayyor- lash, harbiy xizmatlarning jangovarligini oshirishda sport- gimnastika buni tashkiloti davlat hokimiyatiga yaqindan yordam berdi.

Xalqaro sport harakati va uning g'oliblariga ma'lum da- rajada itoat etgan bu davlatlar Olimpiya o'yinlarida ongli faollik hamda ustunlik bilan ishtirok etib keldi. Bunday jihat- lar har bir mamlakatdagi sportchi yoshlarning qiziqishlarini rivojlantirishga muhim hissa qo'shganligi bilan e'tiborga molikdir.

AQSH, Fransiya, Buyuk Britaniya, Skandinaviya mamlakatlarida jismoniy tarbiya va sport



Demokratiya vakillari deb yuritilgan AQSH, Fransiya, Buyuk Britaniya, Skandinaviya mamlakatlarida sport-gimnastika harakati birmuncha o'zgacha rivojlana boshladi. Ular haqida quyidagi ma'lumotlar guvohlik qilishi mumkin.

AQSH. Urushlar oralig'i davrida AQSHda moliyaviy iqtisodiy holatga katta e'tibor berildi, bu jahonda taraqqiy etgan kapitalistik dunyoni vujudga keltirdi. AQSH jahonda hokim bo'lish siyosatini olg'a surdi. Boshqa davlatlaiga amerikacha yashash tarzini targ'ib qila boshladi. Bu yo'lda sportchilarning xalqaro musobaqalarda ishtirok etishi maqsadga qaratilgan tadbirlardan biri bo'lib xizmat qildi.

Yoshlarni tarbiyalashning muhim vazifasi sifatida sportga alohida ahamiyat berildi va sport tashkilotlari faoliyatini qat-tiq nazorat ostiga oldi. Ko'pgina shtatlardagi maktablarda jismoniy tayyogarlik haqida qonunlar qabul qilishdi. Shu qonunlar asosida moliyaviy yordam berish, jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlash, jismoniy tarbiya darslariga ajratilgan vaqtlarni belgilash ko'zda tutildi. Shu tariqa umumiy tarbiyaning bir bo'lagi sifatida jismoniy tarbiya qonunlashtirildi.

17 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar maktablar sport skaut tashkilotlarida jismoniy tarbiyani olishadi. Bunda gimnastikaga nisbatan sport o'yinlariga ko'proq e'tibor kuchaytirildi. Boylarning bolalari kollejlarda, universitetlarda ta'lim olib, jismoniy tarbiya bilan sport klublarida mashg'ul bo'lishdi. Amerikada kollejlarda va universitetlarda asosan sport ishlarining markazi hisoblanar edi.

Amerikaning kollej va universitetlarida ko'proq yengil atletika, suzish, basketbol, eshkak eshish sporti, tennis, beysbol, amerikacha futbol bilan shug'ullanish tashkil qilindi.

Oliy o'quv yurtlarida universitet sportining milhy assotsiatsiya (NCAA) yetkachi tashkilot hisoblanar edi. Bu tashkilot 1906-yilda tuzilgan edi.

Amerikada havaskorlik sporti harakatida 1888-yilda tashkil etilgan atletika uyushmasi (soyuz) asosiy rol o'ynadi. Bu tashkilot Amerikada mavjud bo'lgan barcha sport tashkilotlari ustidan rahbarlik qildi, faqat universitet sporti mustaqil edi. Atletik uyushma boshida yirik moliyaviy va ishlab chiqarish kapitali turar edi. Amerikada 1894-yilda Milliy Olimpiya qo'mitasi (MOQ) tashkil etilib, u mamlakat Olimpiya harakatini boshqardi. Ikki urush oralig'ida Amerika sport bo'yicha jahondagi eng yirik va kuchli davlatga aylandi. Amerika sportchilari yozgi va qishki Olimpiya o'yinlari hamda jahon miqyosida o'tkazilgan sport musobaqalarining doimiy qatnashchisi bo'lib qoldi.

Mamlakatda sport taraqqiyotiga asosan 1932-yil Los-Anjelesda o'tkazilgan X yozgi va Leyk-Pleisidda o'tkazilgan IV qishki Olimpiya o'yinlari sababchi bo'ldi. Amerikalik sportchilar Olimpiya o'yinlarida yengil atletika, o'q otish, boks, tramplindan sakrash, tennis, regbi, bobsley, eshkak eshish, suzish kabi turlarda ancha ustunlik qildi. Suvda suzish bo'yicha Jon Veysmyuller 1924 va 1928-yildagi Olimpiya o'yinlarida 5 ta oltin medalga sazovor bo'lgan. 1936-yil Berlindagi Olimpiya o'yinlarida Neyer Jessi Ouens 4ta oltin medal bilan mukofotlandi, ya'ni 100 va 200 m.ga yugurish, uzunlikka sakrash va 4x100 m. estafetada qatnashdi. Amerikada irqiy kamsitishlarga qaramasdan, mamlakat shuhrati uchun terma

jamoalar tarkibiga negrlar ham kiritildi. Ular Olimpiya o'yinlarida g'olib kelib, keyin professional sportga o'tib ketishardi. Bu davrda Amerikada professional sport amerikacha turmush tarzining xususiyatlaridan biri bo'lib hisoblangan.

Professionallik negizida sport ancha rivojlanib, bunda turli xil reklamalar, matbuot, radio va keyinchalik televideni- yeda uzluksiz targ'ibot olib borish muhim rol o'ynadi. Bu o'z navbatida sport trestlari, kompaniyalar, yirik stadionlar qurish kabi maxsus tijorat ishlab chiqarish sohasini yuzaga keltirdi. Bunday sharoitlarda o'tkazilgan matchlar (uchra- shuv) va tadbirlar tadbirkorlarga ulkan boyliklar keltirdi. Amerikada professional sport biznesga (savdo, tijorat) aylandi. Ishbilarmonlar sportchilarni ekspluatatsiya qilish yo'li bilan katta boyliklar to'plashdi. Masalan, 1927-yilda boks bo'yicha jahon chempionati o'tkazilib, Tunney va Demis uchrashuvi uyushtirildi va undan 2 mln.dan ortiq dollar foyda olinadi. Shu tariqa Amerikada bokschilar, basketbol- chilar, futbolchilar, regbichilar, beysbolchi va xokkeychi sportchilar tovar sifatida sotiladigan va sotib olinadigan dara- jaga yetib, bu jarayon keng tarmoqlanib ketdi.

Fransiya. Yoshlar jismoniy tarbiyasi va sporti Fransiyada o'ziga xos tarzda rivojlanib bordi. 1920-yilda maktab yoshi- gacha bo'lgan bolalar va maktab o'quvchilarining jismoniy tarbiyasi haqida qonun qabul qilindi. Harbiy vazirlik o'quv yurtlarda jismoniy tarbiya va sport to'g'risidagi nizomni tas- diqladi. Jismoniy tarbiyaning vosita va usullari asosi uchun Joq Eberining tabiiy-tayanch gimnastikasi tizimi qayta ish- langan holatda va shvedlar gimnastikasining ba'zi qismlari olingan edi. Ko'p sonli sport klublari va tashkilotlarida Olimpiya o'yinlari turlari, ayniqsa, futbol, tog' chang'isi sporti va figurali uchish kabilar keng rivojlandi.

20-yillar oxiri va 30-yillar boshida mamlakatda faol dam olish jarayonida sportdan foydalanishga katta e'tibor berildi. Bunda rekreatsion sport keng quloch yozdi. 1936-yilda sport ishlari va faol dam olish davlat boshqarmasi tashkil etilishi bilan rekreatsion sport o'z maqomiga ega bo'ldi.

Fransiyada Olimpiya harakatini rivojlantirishda baron Pyer de Kubertenning nomi bilan bog'liq faoliyatlar ko'p. 1894-yilda Parijda Xalqaro Olimpiya qo'mitasini (XOQ) tuzishga harakat qilindi. Shu asosda Fransiya Milliy Olimpiya qo'mitasi (MOQ, 1894) tashkil etildi. Parijda ikki maro- taba Olimpiya o'yinlari o'tkazildi, ya'ni 1900-yilda — II, 1924-yilda - VIII o'yinlari. Shuningdek, 1924-yilda Sha- moni shahrida I qishki Olimpiya o'yinlari tashkil etildi. Bu davrlarda Parijda ko'pgina xalqaro sport uyushmalarining shtab-kvartirallari joylashgan edi.

Fransiya sportchilari 1904-yilda Sent-Luisda bo'lib o'tgan yozgi Olimpiya o'yinlaridan tashqari, barcha yozgi va qishki Olimpiya o'yinlarining qatnashchisi hisoblanadi. 1924—1936-yildagi o'yinlarda velosipedchilar g'oliblikka ega bo'lishdi. 1920—1932-yildagi o'yinlarda — fransuzlar og'ir atletika va 1920—1924— 1928-yildagi Olimpiya o'yinlarida qilichbozlik bo'yicha shuhrat qozongan edilar.

Rossiyaning Olimpiya harakati yo'lidagi intilishlari

XIX asr oxirida Rossiyada jismoniy madaniyat va sportning rivojlanishi, uning xalqaro sport harakatiga qo'shilishiga da'vat etdi. Bu esa Olimpiya o'yinlarining kelib chiqish sa- bablari haqidagi ma'lumotlarni o'rganishga qiziqish uyg'otdi. '

Ma'lumki, qadimgi grek Olimpiya o'yinlari haqidagi ma'lumotlar deyarli jahonning barcha mintaqalarida uzoq yillardan buyon tarqalib, ko'pchilikning diqqat-e'tiborini tortib kelgan.

XV asrda bolgar yozuvchisi Isayi grek faylasufi Dionisiy Arepogitning asarini tajjima qilib tarqatgan edi. Bu esa qadimgi ruslarga ham ma'lum bo'lgan. Bu ma'lumotlar XVII—XVIII asarlarda yanada kengaygan. Olimpiya o'yinlariga o'xshash tadbirlarni Rossiyada o'tkazishni taklif qilgan M.V.Lomonosov hisoblanadi. U «Sog'liqni saqlash haqidagi mulohazalar»ida (1741—1742y.) o'yinlarning mohi- yatini tan oladi, lekin uning Olimpiya o'yinlarini o'tkazish haqidagi g'oyalari amalga oshmay qolib ketdi.

1860-yil Rassomlar Akademiyasida ko'rgazma tashkil etildi. Unda V.O.Vereshagin, N.D.Dmitriyevlarning Olimpiya o'yinlari haqidagi rasmlari namoyish etildi. Ular oltin medallar bilan taqdirlandi. Olimpiya o'yinlarining ijtimoiy- tarbiyaviy xususiyatlari juda ko'p yozuvchilar, shoirlar, peda- goglarning asarlarida ifoda etilgan. P.F.Lesgaft ham «Tarixiy lavhalar» asarida Olimpiya o'yinlari haqida qimmatli fikrlar bildirgan.

Xalqaro Olimpiya qo'mitasining 1894-yil Parijda o'tkazilgan Kongressida rus generali A.R.Butovskiy (1818- 1917) qo'initaga a'zo qilib saylandi, 1900-yilgacha u mazkur lavozimni egallab turdi. A.R.Butovskiy rus harbiysida xizmat qilgan va jismoniy tarbiyani yaxshi o'zlashtirgan kishi sifatida taniqli bo'lgan. U Fransiya, Belgiya, Daniya, Shvetsiya, Germaniya kabi mamlakatlarda bo'lib, gimnastika- sport o'yinlari harakati va tizimini o'rgangan, yosh olim Pyer de Kubertenning ishlari bilan qiziqqan. Ular Olimpiya harakati haqida ko'p mulohazalar yuritganlar.

E'tiborli tomoni shundaki, 1994-yil 23-iyulda Sankt- Peterburgda Xuan Antonio Samaranch (o'sha vaqtda XOQ Prezidenti) ishtirokida Pyer de Kuberten va A.R.Butovskiyalar xotirasiga bag'ishlab yaratilgan haykallarning (skulptor M.Anikdjin) ochilish marosimi bo'lib o'tdi. Ta'kidlash lozimki, rus sportchilari xalqaro sport musobaqalari va Olimpiya o'yinlarida muvaffaqiyat bilan qatnashdilar. Bunda Xalqaro Olimpiya qo'mitasidagi (XOQ) Rossiyaning ikkinchi a'zosi graf G.I.Ribopyer (1900-1913), knyaz S.K.Belo- solskiylar (1900-1908-yillar) katta xizmat qilishdi.

1908— 1910-y illarda S.A.Trubeskoy XOQ a'zolidagi bo'ldi. 1910-yildan XOQ a'zosi etib saylangan knyaz L.V.Urusov Oktabr inqilobini qabul qilmadi va Fransiyaga borib yashadi. Shunday bo'lsa-da, u to 1933-yilgacha XOQ' a'zosi sifatida faoliyat ko'rsataverdi.

L.V.Urusov 1923-yilda Rossiya (emigrant) va sovet sport jamoalarining mustaqil ravishda Parijda o'tkazilgan VIII Olimpiya o'yinlarida qatnashishlarini taklif etdi. Bu masala Rimda 23-XOQ sessiyasida ko'rib chiqildi. Vatanparvarlik ruhida qilingan Urusovning harakatlarini XOQ Prezidenti Pyer de Kuberten ma'qulladi. Lekin Xartiyaga (ustav) asosan sovet va Emigrant rus jamoalarining o'yinida qatnashishi mumkin emas edi.

Rus Olimpiadachilari uchun A.R.Butovskiy katta xizmat qildi. 1896-yil u Kiyev sport tashkilotining vakili N.Ritter bilan I Olimpiada o'yinida (Afina) bo'ldi. Shu asosda rus sportchilarining Olimpiya o'yinlaridagi ishtirokini ta'min- lashga qarata tadbirlar tashkil qildi. 1892-yil 17-oktabrda Pe- terbuigda 10 ta sport va gimnastika

tashkilotining yig'ilishi o'tkazildi. II Olimpiyada o'yinlariga (Parij) spoitchilarni qatnashtirish uchun astoydil kirishildi. Lekin na II, na III Olimpiyada o'yinlarida ularning qatnashishiga imkoniyat bo'lmadi, chunki hukumat tomonidan moddiy yordam berilmadi.

1908-yil Londondagi IV Olimpiyada o'yinlari yaqinlashishi bilan Rossiya sportchilarining ahvoli birmuncha yaxshilandi, shug'ullanuvchilar va yaxshi natija ko'rsatuvchilar soni ancha oshdi. Rossiyada Olimpiya qo'mitasi bo'lmaganligi sababli sportchilar birma-bir alohida o'yinlarga yetib boradi. Guruhda 8 kishi bo'lib, N.Panin (figurali uchish), N.Orlov, A.Petrov, Ye.Zamotin va G.Demin (kurash), G.Lind, A.Petrovskiy (yengil atletika) va martineonlardan (velosport) iborat edi. Figurali uchish bo'yicha N.Panin Olimpiya chempioni bo'ldi. Keyingi (Stokgolm) o'yinlarda rus sportchilarini boshqa davlatlar tan olab boshladi.

1911-yil 16-martda Rossiya Olimpiya qo'mitasi (ROQ) tashkil etildi. Uning tarkibiga G.I.Ribopyer, G.A.Dyupperon (XOQ a'zosi sifatida), A.P.Lebedev (Sankt-Peterburg havaskorlik sport klubi), R.F.Fulda (Moskva, futbol uyushmasi), A.P.Chaplinskiy (S.Peterburg, og'ir atletika uyushmasi), A.K.Lindemut (Riga, Boltiq Olimpiya qo'mitasi), V.N.Shustov (Moskva, konkida uchish uyushmasi), S.V.Ivanov (S.Peterburg, chang'i uyushmasi) kiritildi.

ROQ raisi etib V.I.Srunevskiy (1893-1937) saylandi. U xotin-qizlar bilim yurti direktori, Peterburg uchish havaskorlik jamiyati raisi edi.

1912-yil Stokgolmda Rossiya sportchilari rasmiy ravishda XOQ a'zosi sifatida qatnashdi. Bunda 170 ga yaqin vakillar, shundan 50 ga yaqin sportchilar bor edi. Lekin natijalar yaxshi bo'lmadi. N.Kleyn (kurash) va o'q otish jamoasi (4 kishi 12 ta) kumush medallarini olishgan — chang'ichilar esa 2 ta bronza medaliga sazovor bo'ldi.

V Olimpiadadan keyin o'yinlarga juda puxta tayyorlanish zarurligi ma'lum bo'ldi. Shu sababdan, 1912— 1913-yil uchun musobaqalar o'tkazish rejalari tuzildi.

Rossiya rahbarlari 1916-yilgi Olimpiya o'yiniga qadar to'rtta umumrossiya o'yinlarini: 1913-yil — Kiyevda, 1914-yil — Rigada, 1915-yil — Sankt-Peterburgda va 1916-yil — Moskvada o'tkazishni mo'ljalladilar.

Kiyev va Rigadagi Olimpiya o'yinlari hukumatni (imperiya) ancha qiziqitirdi. Bu o'yinlar dasturiga Olimpiya sport turlarining barchasi kiritildi, asosiy diqqat esa yengil atletika va futbol musobaqalariga qaratildi.

1914-yil 1-avgustda Germaniya Rossiyaga qarshi urush e'lon qildi. Shu sababdan, sport tashkilotlarining barcha faoliyatlari urushga qarshi qaratildi.

Sovet mamlakati Milliy Olimpiya qo'mitasi (MOQ) Xalqaro Olimpiya qo'mitasiga yo'llanma yubordi. Natijada, 1951-yil 7-mayda Venadagi XOQning sessiyasida bu masala ko'rib chiqildi va XOQ prezidenti Otto Mayer talabning qoniqtirilishini ma'lum qildi.

Shu tariqa sovet sportchilari Xalqaro Olimpiya o'yinlarining eng faol ishtirokchilariga aylandi.

1952-yil Xelsinki (Finlyandiya). Sovet sportchilari jahonning eng kuchli sportchilari bilan ilk bor uchrashib, kuch sinashdi. Bunda sportchilari (XV Olimpiya o'yinlari) sportchilar 2 ta jahon va 6 ta Olimpiya rekordlarini o'rnatdi. Bu

bilan 22 ta oltin, 30 ta kumush va 19 ta bronza medal- lariga sazovor bo'ldilar. AQSH sportchilari 44 ta oltin medal (sovetlaiga nisbatan ikki barobar ko'p) olishdi.

Birinchi sovet oltin medal egasi N.Romashkova (disk uloqtirish) edi. 29 sportchi chempion unvonlariga sazovor bo'lishdi. O'yinlarda ilk qatnashish umuman zafarli bo'lsa- da, suzish, qilichbozlik, ot sporti, futbol kabi ayrim sport tur- larida sportchilar ancha sust qatnashdi.

1956-yil. Kortino-d-Ampesio, Melburn. Qishki Olimpiya o'yinlarida sovet sportchilari ilk bor Kortino-d-Ampesioda (Italiya) o'tkazilgan VII Olimpiya o'yinlarida ishtirok etdi.

Konkida uchuvchilar 4 ta oltin medal egasi bo'lishdi. Xok- keychilar birdaniga Olimpiya, jahon va Yevropa chempioni unvoniga sazovor bo'lishdi. Chang'ida yurish (2 ta oltin) ham yomon bo'lmadi. Sportchilar jami 7 ta oltin, 3 ta kumush va 6 ta bronza medallarini egallab, eng kuchli deb hisoblandi.

XVI Vyozi Olimpiya o'yini 1956-yil (noyabr oxiri va dekabr boshi) Melburnda (Avstraliya) o'tkazildi va unda sovet sportchilari 37 ta oltin, 20 ta kumush, 32 ta bronza medallarini olishga muvaffaq bo'ldi. 58 sportchi Olimpiya chempionlari nomini oldi. V.Kus 5 va 10 km.ga yugurishda jahon sportchilarini hayratda qoldirdi.

1960-yil Skvo-VeUi, Rim. Qishki VIII Olimpiya o'yinlari va XVII yozgi Olimpiya o'yinlari (Rim)da ishtirok etgan sovet sportchilari 50 ta oltin, 34 ta kumush va 40 ta bronza medallariga sazovor bo'lishdi. Umumiy ochkolar bo'yicha sovet sportchilari AQSH va boshqa kuchli mamlakatlarning sportchilarini ortda qoldirdi. Olimpiya chempionlari tarkibida P.Bolotnikov, R.Shavlakadze, opa-singillar Tamara va Irina Press (yengil atletika, Samarqand shahar maktabining sobiq o'quvchilari, urush yillarida Leningarddan ko'chirib yuboril- gan), V.Kapitonov (velosport), B.Shaxlin, L.Latinina (gimnastika), S.Filatov (ot sporti), Yu.Vlasov (og'ir atletika), V.Ivanov (eshkak eshish), Ye.Grishin va L.Skoblikova (konkida uchish) kabilar bor edi.

1964-yil Insburk, Tokio. IX qishki (Insburk) va XVIII yozgi Olimpiya o'yinlarida (Tokio) sovet sportchilari yana bir bor o'zlarining mahoratlarini tantanavor namoyish etish- di. Ochkolar bo'yicha jamoalar orasida sovet sportchilari g'olib deb topildi. V.Brumel (yengil atletika), B.Grishin va L.Skoblikova (konkida uchish), V.Popenchenko (boks), G.Promenshikova (suzish) kabilar Olimpiya chempioni bo'lishdi.

1968-yil. Grenobl, Mexiko. Qishki Olimpiya o'yinlarida sovet sportchilari 5 ta oltin, 5 ta kumush va 3 ta bronza medali sovrindori bo'lishdi.

Mexiko (Meksika)da o'tkazilgan XIX yozgi Olimpiya o'yinlarida sovet sportchilari avvalgi davrlardagiga nisbatan past natijalar ko'rsatdilar. O'yinlarda qatnashgan 322 sportchi atigi 29 ta oltin, 32 ta kumush va 30 ta bronza medaliga sa- zovor bo'lishdi. Ular orasida B.Lagutin (boks), A. Medved (kurash), N.Kuchinskaya va M.Varonin (gimnastika), V.Saneyev, Ya.Lusis, V.Golubinchiy (yengil atletika), B.Novikova, M.Rakip, G.Goroxova (nayzabozlik), V.Kurensov, L.Jabotinskiy (og'ir atletika) bor edi. Umumiy medallar soni bo'yicha AQSH birinchilikni egalladi.

1972-yil Sapporo. Qishki Olimpiya o'yinlari Yaponiyada (Sapporo) tashkil etildi. Sovet sportchilari 8 ta oltin, 5 ta kumush va 3 ta bronza medallarini egallashdi. Bu ularni birinchi o'ringa chiqardi.

Myunxenda (Germaniya) o'tkazilgan XX Olimpiya o'yinlari yana sovet sportchilarining ustunligida o'tdi. Unda sovet sportchilari 500 kishi bo'lib, AQSHni ikkinchi o'rinda qoldirdi, ya'ni sovet sportchilari 17 ta sport turi bo'yicha va AQSH 7 ta sport turidan g'oliblikni qo'lga kiritdi.

Sovet sportchilaridan 103 kishi oltin medallar bilan taqdirlandi. 183 sportchi o'yinlarning shohsupasiga ko'tarildi. Sportchilardan V.Alekseyev (og'ir atletika), A.Medved (erkin kurash), V.Saneyev (yengil atletika), N.Avilov (o'ngkurash), O.Korbut (gimnastika), L.Bragina (yengil atletika), S.Belov (basketbol), F.Melnik, N.Gishova (yengil atletika) kabilar shon-shuhratga erishdilar.

1976-yil Insbruk. 1976-yil fevralida sovet sportchilari XII qishki Olimpiya o'yinlarida (Insbruk - Avstriya) ishtirok etib, unda 79 sportchi o'z mahoratini namoyish etdi. Ular 13 ta oltin, 6 ta kumush va 8 ta bronza medallari sohibi bo'lib, o'zlarining avvalgi birinchi o'rinlarini matonat bilan saqlab qolishga erishdilar.

1976-yil yozida (Monreal - Kanada) XXI yozgi Olimpiya o'yinlarida ham sovet spoiti katta muvaffaqiyatlaiga erishdi.

O'yinlarda 409 nafar sportchi qatnashdi. Ular uylariga 125 olimpiya medali (49 ta oltin, 41 ta kumush va 35 ta bronza) bilan qaytishdi. Olimpiya chempionlari tarkibida N.Andrianov, N.Kim, L.Turishcheva (gimnastika), V.Saneyev, Yu.Sedix, T.Kazankina (yengil atletika), L.Tediashvili, I.Yarigin (erkin kurash), N.Balboshin (klassik kurash), V.A.Lekseyev (og'ir atletika), V.Krovopuskov (qilichbozlik) bor edi.

1980-yil Leyk-Plesid. Yil boshida sovet sportchilari Olimpiya o'yinlarida ishtirok etish uchun Leyk-Plesid (AQSH) shahriga boradilar. U yerda muvaffaqiyatli chiqishlar qilib, 22 ta mukofatga (10 ta oltin, 6 ta kumush va bronza medallari) erishadilar. N.Zimlyatov 30, 50 km.ga chang'ida quvish sportida, A.Tixonov (biatlon-estafeta), I.Rodnina (konkida figurali uchish), V.Zozulya (chana sporti) kabilar shohsupaning eng yuqori pog'onasiga ko'tarilishdi. O'yinlarda AQSH sportchilari g'olib kelishdi.

XXII yozgi Olimpiya o'yinlari Rossiyaning markazi Moskvada 1980-yil 19-iyuldan 3-avgustga qadar o'tkazildi. Bu o'yinlar sotsialistik tizimdagi barcha mamlakatlar uchun joy va mavqe jihatdan birinchi bo'lib hisoblandi.

Olimpiya o'yinlarida 81 mamlakatdan kelgan sportchilar jami 203 ta medal uchun kurash olib bordi.

Sovet sportchilarining soni 500 dan ortiq edi. Ularning tarkibida Ittifoqchi Respublikalarning yetakchi sportchilari ishtirok etdi. O'yinlarda maydon egalari (mezbonlar) 80 ta oltin, 69 ta kumush va 46 ta bronza medaliga sazovor bo'lishdi.

Ta'kidlash zarurki, o'sha vaqtdagi siyosiy qarama-qarshiliklarning kuchayishi, harbiy tahdid haqidagi turli xil uydirmalarning ortib borishi sovetlar va AQSH o'rtasidagi munosabatlarni keskinlashtiigan edi. Bu, o'z navbatida, AQSH hukumatining Moskvadagi Olimpiya o'yinlarini boykot qilishiga olib keldi. Shu sababdan, AQSH sportchilari Moskvadagi o'yinlarda qatnashishdan mahrum bo'ldilar. Bu butun jahon ahlining diqqat-e'tiborini o'ziga jalb etdi, chunki ikki

ulkan davlat o'rtasidagi tinchlik, to' - tuvlik muvozanatlari ochiqdan-ochiq buzilgan edi.

XIV (Sarayevo, 1984) va XV (Kalgari, 1988) qishki Olimpiya o'yinlarida sovet sportchilarining ishtiroki va g'alabalari sport tarixida katta iz qoldirdi. Bu o'yinlarda yosh sportchilarning mahoratlari va kelajagi namoyish etildi.

1984-yil Los-Anjelisda (AQSH) o'tkazilgan XXIII Olimpiya o'yinlarida sovet sportchilari ishtirok etmadi, chunki yuqorida qayd etilgan siyosiy va harbiy tahdidlar, ayniqsa, AQSH sportchilarining Moskvadagi Olimpiya o'yinlarida ishtirok etmaganligiga javob tariqasida shunday xulosalarga kelingan edi. Bu davrda qilingan xatolarning achchiq oqibat- lari faqat keyinroq ma'lum bo'ldi va yuzaga chiqdi. Sovet mamlakati rahbarlari bundan tegishli xulosalar chiqardi va jahonda tinchlikning barqaror bo'lishi yo'lidagi aqliy harakat- larga qo'shildi. Ularning natijalari esa keyingi Olimpiada o'yinlarida o'z ifodasini topdi.

1988-yil Seul. Yozgi XXIV Olimpiya o'yinlari Seulda (Janubiy Koreya) tashkil etildi. Sovet va AQSH sportchilari jahondagi eng kuchli sportchilarning birgalikdagi bel- lashuvlari yana davom etdi. O'yinlarda 160 mamlakat sportchilari ishtirok etdi. Sovet sportchilari 55 ta oltin, 31 ta kumush va 46 ta bronza medallarni egallab, eng oldingi o'rinda karvonboshilik qildi.

32 yillik (1956 y.) tanaffusdan so'ng sovet sportchilari Olimpiya chempioni bo'ldi.

1992-yil Barcelona (Ispaniya) shahrida XXV Olimpiya o'yinlari o'tkazildi. Bunda sobiq sovet sportchilari so'nggi bor uyushgan terma jamoalarni tuzib, o'yinlarda muvaffaqi- yat bilan ishtirok etdi.

1996-yil (Atlanta), 2000-yil (Sidney) Olimpiya o'yinlarida Rossiya va sobiq respublikalar mustaqil ravishda o'yinlarda ishtirok etishdi.

Xulosa shuki, xalqaro olimpiya o'yinlarida sovet sportchilarining ishtiroki jahon sportchilari mahoratini oshirish va Olimpiya g'oyalarini demokratlashtirish yo'lida katta xizmat qildi.

1952-yilda Xelsinkida (Finlyandiya) o'tkazilgan XV Olimpiya o'yinlarida Germaniya Federativ Respublikasi (GFR) hech qanday to'sqinliklarsiz ishtirok etdi. Lekin Germaniya Demokratik Respublikasi (GDR) o'yinlaiga qo'yilmadi. Olimpiadada 11 ta jahon va 47 ta Olimpiya re- kordlari o'matildi. Sovet shtangachilari, gimnastikachilari, kurashchilari^ o'q otuvchi va eshkakchilari katta yutuqlaiga erishdi. Olimpiada medallari uchun kurash asosan SSSR, AQSH, Vengriya va Shvetsiya mamlakatlari o'rtasida keskin ravishda o'tdi. AQSH - 76 va SSSR - 71 medalni qo'lga kiritdi. Vengerlar 16 ta oltin, 10 ta kumush va 16 ta bronza medallariga sazovor bo'lishdi va uchinchi o'rinni egallashdi. Chexiya spoitchisi Emil Zatopek marafonda va 5, 10 km.ga yugurishda g'olib chiqdi.

XVI Olimpiya o'yinlari (1956-yil Melburn Avstraliya). O'yinlar o'tkazilishi xalqaro munosabatlarning keskinlashuvi davriga to'g'ri keldi. Shunday bo'lsa-da, o'yinlar keskin ku- rashlar ostida olib borildi. Yengil atletika, suzish, og'ir atletika, o'q otish turlari bo'yicha 14 ta jahon va 65 ta olimpiada rekordlari o'rnatildi. V.Kus (SSSR) 5 km va 10 km. masofaga yugurishda g'olib chiqdi. Sovet sportchilari 98 ta oltin, kumush va bronza medallariga ega bo'lib, 624,5 ochko bilan Olimpiada chempioni bo'lishdi. Shu sababli Avstraliya matbuot: «SSSR Amerikaning

Olimpiya o'yinlaridagi 60 yil-lik hukmronligini puchga chiqardi», - deb yozishgan edi.

Vengriya, Chexoslovakiya, Ruminiya, Polsha va GDR (GFR bilan qo'shilgan holda) muvaffaqiyatli ishtirok etishdi.

XVII Olimpiya o'yinlari. 1960-yil Rimda sovet sportchilari 103 ta oltin, kumish va bronza medallarini olishga erishdi. AQSH sportchilari esa 71 medalni qo'lga kiritdi.

Sovetlarning 11 yengil atletikachisi oltin medal sohibi bo'ldi. R.Shavlakadze va V.Brumel balandlikka sakrashda jahon rekordchisi D.Tomas (AQSH) ustidan g'olib kelishdi. Gimnastikachilar 5 ta oltin va og'ir atletikachilar 1 ta kumush medalga sazovor bo'lishdi. Yu.Vlasov uchkurashda 537,5 kg. (jahon va Olimpiadaning yangi rekordi) natija bilan eng yaxshi sportchi deb tan olindi. Shuningdek, qilichbozlar, velosipedchilar, yelkan va ot sportchilari ham oltin medal- laiga muyassar bo'lishdi. Olimpiadada Ruminiya, Vengriya, Polsha, Chexoslovakiya, Bolgariya, GDR (qo'shma jamoa) yaxshi natijalarni qo'lga kiritishdi. Efiopiya, Marokka Gana kabi Afrika mamlakatlarining ba'zi sportchilari ham yaxshi natijalarg<sup>a</sup> erishdi.

XVIII Olimpiada o'yinlari, 1964-yil Tokio. AQSH va boshqa bir qator mamlakatlar o'tgan Olimpiada-o'yinlaridagi mag'lubiyatlari tufayli bu o'yinlarga shiddatli ravishda tayyoigarlik ko'rishgan edi. O'yinlarda 94 mamlakatdan 93 jamoa ishtirok etdi. (GDR va GFR bir jamoada qatnashdi). Tokioga Yevropadan 28, Afrikanadan 22, Osiyodan 20, Ameri-, kadan 21 va Avstraliya hamda Okeaniyadan 2 ta jamoa kelishdi. SSSR 96 ta medal olib peshqadamlik qildi. AQSH ikkinchi va qo'shma Germaniya jamoasi — uchinchi o'rinni egalladi.

XIX Olimpiada o'yinlari, 1968-yil Mexiko. Bu shahar dengiz sathidan 2240 m. balandlikda joylashgan bo'lib, uning iqlim sharoiti sportchilarga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatdi. Sovet sportchilari umumjamoa hisobida AQSHga yutqazdi. AQSH - 106 va SSSR - 91 ta medalga sazovor bo'lishdi. Olimpiada o'yinlarining natijalari Afrikada sportning rivoj topayotganligini namoyish etdi. Efiopiya, Keniya, Tunis va boshqa mamlakatlarning sportchilari yaxshi natijalar ko'rsatadi.

XX Olimpiya o'yinlari, 1972-yil Myunxen (Germaniya). O'yinlarda 11 ta mamlakat yangidan qatnasha boshladi. Shu- lar safida Koreya Xalq Demokratik Respublikasi (KXDR) ham bor edi. O'yinlarda 46 ta jahon rekordi o'rnatildi. SSSR. — 50 ta oltin, 27 ta kumush, 22 ta bronza, jami — 99 medalga, AQSH esa — 33 ta oltin, 30 ta kumush, 30 ta bronza, jami — 93 medalga sazovor bo'lishdi. GDR 66 ta medalga ega bo'lib, uchinchi o'ringa chiqdi. Sovet sportchilari L.Turischeva (gimnastika), V.Borzov (sprinter), Ku- balik T.Stivenson (boks), AQSH suzuvchisi M.Spits kabilar alohida ajralib turdi. O'yinlar jarayonida politsiyachilar bilan terrorchilar orasidagi otishma natijasida 11 ta isroillik sportchilar halok bo'ldi. O'yinlar vaqtincha to'xtatildi.

XXI Olimpiya o'yinlari, 1976 y. Monreal (Kanada). O'yinlar ochilishida Afrika mamlakatlarining 28 jamoasi no- rozilik ifodasi sifatida chiqib ketdi. Chunki Yangi Zelandiya, Janubiy Afrika Respublikasi (JAR) bilan ular aloqador bo'lsa-da, o'yinga taklif etilgan edi. O'yinlarda 34 ta jahon va 82 ta Olimpiada rekordlari o'rnatildi. Medallar soni bo'yicha SSSR, AQSH, GDR yuqori o'rinlarni egalladi.



(SSSR - 125, AQSH - 94, GDR - 90 ta medal).

XXII Olimpiada o'yinlari, 1980-yil, Moskva. Bu o'yinlarga Vyetnam, Angola, Zimbabve, Mozambik kabi mamlakatlar birinchi marotaba tashrif buyurishdi. 25 ta sport turi bo'yicha 203 ta medallar shodasi (komplekt) uchun kurash olib borildi. O'yinlarga AQSH va boshqa bir qator kapitalistik mamlakatlardan sportchilar qatnashmadi. Bu haqda o'tgan boblarda bayon etildi.

Olimpiada dasturi o'tgan o'yinlarga nisbatan keng va boy edi. O'yinlarda 80 dan ortiq davlatlarning sportchilari ishtirok etdi. 36 ta jahon, 74 ta Olimpiada rekordlari o'rnatildi.

XXIII Olimpiada o'yinlari, 1984-yil. Los-Anjeles (AQSH). O'yinlarda SSSR va bir qator sotsialistik davlatlar (SSSR tarafdorlari) ishtirok etishmadi. Buning sababi AQSHga boykot javobi bo'lsa, ikkinchidan AQSH hukumati sportchilar xavfsizligini o'z bo'yniga olmadi. O'yinlarda AQSH sportchilari oldingi safda bordi.

XXIV Olimpiada o'yinlari, 1988 y. Seul (Janubiy Ko-reya). Avvalgi boblarda ta'kidlanganidek, XOQ Prezidenti Xuan Antonio Samaranch va xalqaro sport uyushmalarining rahbarlari tomonidan olib borilgan faol harakatlar tufayli SSSR va AQSH sportchilari yana sport maydonlarida kuch sinasha boshladilar. O'yinlarda 159 mamlakatdan 8473 sportchi ishtirok etdi. AQSh - 612, SSSR - 518, Janubiy Koreya - 467, GFR - 407, Kanada - 382, Buyuk Britaniya - 370, Xitoy - 293, GDR - 288 sportchi bilan qatnashdi. Olimpiada SSSR 132 medal (oltin - 55, kumush - 31, bronza - 46 ta) bilan oldingi o'ringa chiqdi. GDR 102 ta (37-35-30) va AQSH 94 ta medal bilan (36-31-27) keyingi o'rinlarni egalladi.

XXV Olimpiada o'yinlari, 1992-yil. Barselona (Ispaniya). Bu o'yinlarda sobiq SSSR o'rniga Rossiya bilan hamkorlikda sobiq ittifoqdosh Respublikalarning (MDH) sportchilari so'nggi marta biigalikda ishtirok etishdi. O'yinlarda mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH, AQSH, Germaniya, Xitoy, Kuba, Vengriya mamlakatlarining sportchilari shiddatli kurashlar olib borishdi. MDH - 112 medal (45 ta oltin, 38 ta kumush, 29 ta bronza) bilan birinchilikni egalladi. AQSH - 108 medal (37-34-37), Germaniya - 82 medal (33-21-28), Xitoy - 54 medal (16-22-6), Kuba - 31 medal (14-6-11) va Vengriya - 30 medal (11-12-7) olishga muvaffaq bo'ldi.

XXVI Olimpiada o'yinlari, 1996-yil, Atlanta (AQSH). Bu o'yinlar 19-iyuldan 4-avgustgacha davom etdi. Ularda 197 milliy Olimpiya o'yinlari qo'mitalarining 10305 nafar sportchilari ishtirok etdi. Bu Olimpiada o'yinlari tarixida eng yuqori natija edi. Musobaqalar 26 sport turi bo'yicha o'tdi. Kurashlarda AQSH 44 ta oltin, Rossiya — 26, Germaniya — 20, Xitoy - 16, Fransiya - 15, Italiya - 13, Avstraliya - 9, Kuba 9 ta oltin medallarni sovrindori bo'lishdi.

Bu yerda ham ko'ngilsiz hodisa yuz berdi. 27-iyul kechasi Istirohat bog'ida bomba portladi. Natijada, 44 yoshli amerikalik ayol va 40 yoshli turk telekommentator vafot etdi. AQSH Prezidenti Bill Klinton chiqish qilib, mintaqaning barcha hududlaridagi qo'poruvchilarni qoraladi. XOQ bir daqiqa motam sukutini o'tkazib, o'yinlarni davom ettirishga qaror qildi.

XXVII Olimpiada o'yinlari - 2000 y. Sidney (Avstraliya). O'yinlar noyabr oxiri va dekabr oyining boshida o'tkazildi. Bu o'yinga 200 dan ortiq milliy olimpiya qo'mitalarining 11 ming sportchisi ishtirok etishdi. Medallar soni bo'yicha AQSH (oltin - 39, kumush - 25, bronza 33) birinchi, Rossiya (32-28-28) - ikkinchi va Xitoy (28-16- 15) uchinchi o'rinni egalladi. To'rtinchi o'rinni Avstraliya (16—25—17) va beshinchi o'rinni Germaniya (14—17—26) egallashga muvaffaq bo'ldi. Bu Olimpiada XX asrning oxirigj o'yini sifatida tarixda qoldi.

XXVIII, ya'ni Yangi, XXI asr Olimpiada o'yinlari Afinada 2004-yilda o'tkazildi. Ta'kidlash lozimki, barcha Olimpiya o'yinlari ochilishi marosimi katta tantana bilan boshla- nadi. Afinada qadimgi greklarning milliy an'analari va hozirgi zamon texnik vositalari faqat ishtirokchilarnigina emas, balki televideniya orqali tomosha qilgan millionlab kishilarni ham hayratga soldi.

Olimpiada kongresslari va hozirgi davr muammolari

Hozirgi davr olimpiada harakati va olimpiada o'yinlari katta qarama-qarshiliklar zamonida rivoj topmoqda. Davr taqozosi bilan olimpizm mavjudligi haqida XOQ rahbarlari davlat arboblari, ba'zi sport uyushmalari xodimlari har xil nazariyalar, dasturlar (konsepsiya) Olimpiya harakati va olimpiya o'yinlari, ulardagi tijorat ishlari, kelajakdagi o'yinlarni o'tkazadigan joylar haqida o'zlariga katta baho berishmoqda, turli bashoratlar qilishmoqda.

Olimpiya kongresslari, 1973 y. Varnada (Bolgariya) o'tkazilgan X Olimpiya kongressi olimpiya harakati muam- molarini butunlay hal qilishga kirishdi. Uning kun tartibida: hozirgi davr olimpiya harakati va uning rivojlanish istiqbol- lari; XOQ, XSF va MOQning o'zaro munosabatlari, keyingi olimpiya o'yinlarining qiyofalari kabi masalalar muhokamaga qo'yildi. Kun tartibidagi masalalarning barchasini hal etisha olmagan bo'lsa-da, uch tomonlama (XOQ, MOQ va XSF) komissiya tuzildi. Shuningdek, kongress yakuni hujjatlari («Uch tomonlama komissiyaning xulosalari», «Jahonning barcha sportchilariga murojaat») olimpiya harakatining keyingi demokratlashishiga ancha turtki bo'ldi, kongress dunyo- dagi barcha sportchilarga murojaat qabul etib, ularni xalqaro tinchlik va do'stlikni mustahkamlash hamda Olimpiya harakatining sofligi yo'lida kurashishga chaqirdi.

Olimpiya harakatini yanada rivojlantirishda 1981-yilda Baden-Badenda (Germaniya) o'tkazilgan XI kongress muhim ahamiyat kasb etdi. Bunda uchta masala muhokamaga qo'yildi: keyingi olimpiya o'yinlari; sportda xalqaro do'stlik aloqalari; olimpiya harakatining istiqbol yo'llari. Muhokama jarayonida keyingi olimpiya o'yinlarini o'tkazish masalasi munozaralar, bahslarga sabab bo'ldi, turli munosabatlar izhor etildi. Shuningdek, hozirgi davr olimpiya harakati xususida ham har xil fikrlar bildirildi.

Kongressda XOQning 82 a'zosi, XSFning 37 vakili va Milliy Olimpiya qo'mitalarining (MOQ) 149 vakili ishtirok etdi. Kongressda ilk bor 34 nafar olimpiya chempionlari ham qatnashdi.

Kongress tomonidan yakunlovchi qaror (deklaratsiya) qabul qilinib.'unda quyidagi jihatlar bayon etilgan edi:

—Olimpiya o'yinlarida «ochiq o'yinlar» uchun joy yo'q; .

—Olimpiya o'yinlariga sportchilarni qo'yish tamoyillari («26-qoida» Olimpiya xartiyasi) saqlanib qolaveradi;

- Olimpiya (marosimlari) har doimgidek davom etadi;
- Olimpiya o'yinlarini turli mamlakatlarda o'tkazish amaliyoti davom ettiriladi;
- Olimpiya o'yinlarini tashkil qiluvchi qo'mita va XOQ, XSF, MOQlarining o'zaro munosabatlari yanada mustahkamlab boriladi;
- doping iste'mol qiluvchilarni yanada qattiqroq jazolash choralari ishlab chiqiladi;
- sportda kamsitish faoliyatlariga qarshi kurash davom ettiriladi;
- «Olimpiya birdamligi» dasturini bajarishda qatnashuv- chilar sonini ko'paytirish, taraqqiy etayotgan mamlakatlarga ko'maklashish tadbirlari rejalashtiriladi;
- matbuot, teleradio orqali sport harakatidagi ijobiy jihatlarni ko'proq yoritish, yoshlarning sportga qiziqishini tarbiyalashga e'tibor berish;
- mamlakatlarning hukumatlaridan olimpiya harakatini rivojlantirishda ko'mak so'rash;
- Xotin-qizlarning sport harakatiga rahbarlik qilishlariga keng yo'l ochish;

XX asrda Olimpiya harakati rivojlanishi asosiy ya- kunlarini 1994-yil 29-avgust - 3-sentabrda Parijda o'tkaziladigan XII Olimpiya kongressi ko'rib chiqdi. Bunda 3000 kishi ishtirok etdi, ya'ni XOQ (101), XSF (132), MOQ (407), shuningdek, murabbiylar, sportchilar, olimlar, ommaviy axborot vositalari, davlat va nodavlat tashkilotlarining vakillari qatnashdi.

Kongressga X.A. Samaranch raislik qildi. Bunda to'rtta masala muhokama etilib, har biri bo'yicha tavsiyalar qabul qilindi, ya'ni:

1. Hozirgi (davr) Olimpiya harakatining jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishga qo'shayotgan ulushlari (hissalari).
2. Jamiyatda sportchining o'rni va roli.
3. Sport ijtimoiy hayotda (sport va siyosat, sport va iqtisod, sport barcha uchun, taraqqiy etayotgan mamlakatlarda sport).
4. Sport va ommaviy axborot vositalari.

Kongressdagi mulohazalar, muzokaralarda XX asr davomida sportchilar mahoratini oshirish, yoshlarni tarbiyalashda olimpiya harakati, olimpiya o'yinlari g'oyat katta ahamiyatga ega bo'lganligi ta'kidlangan.

Katta sportda sportchilarni tayyorlashda ilmiy-texnik taraqqiyot natijalari, zamonaviy uskunalar keng foydalanish zarurligi alohida qayd etildi.

Sportning ijtimoiy-tarbiyaviy va iqtisodiy salohiyati to'g'risida borayotganligi tufayli davlat rahbarlariga uni to'g'ri rivojlantirishda yordam ko'rsatib turishlari, tavsiya etildi. Jismoniy tarbiya va sportning mohiyati, olimpiya g'oyalarining ahamiyati o'sib borayotganligini e'tiborga olgan holda, matbuot, teleradio faoliyatlarini maqsadli yo'naltirish ham taklif etildi.

Hozirgi zamon xalqaro sport va olimpiya harakatida XII Kongressdan keyin ham qator jiddiy muammolar saqlanib qolayotganligi ma'lum bo'ldi. Ulardan biri dopingdan foydalanish, 2-si Olimpiya o'yinlari va boshqa musobaqalarda hakamlikdagi odillik masalasi edi.

Hozirgi davrda sport natijalarining o'sishi tufayli sportchilarni tayyorlashda ma'lum qiyinchiliklar vujudga kelmoqda. Shu sababdan, ba'zi bir murabbiylar

sportchilar faoliyatini sun'iy ravishda (doping asosida) kuchaytirmoqda. Olimpiya o'yinlarining yaxshi an'analarini saqlash yo'lida fikrdorona mehnat qilayotganlar bu yo'lida qattiq kurashlar olib bormoqda.

Turli xil moddalarni qabul qilish sportchilar salomatligiga putur yetkazadi, o'zaro munosabat, do'stlik va hamkorlik- larga barham beradi. Shu sababdan, 1962-yil Moskvada bo'lib o'tgan XOQ sessiyasida maxsus rezolutsiya qabul qilingan, unda dopinga qarshi kurashda faol ishlash zarurligi uqdirilgan edi. Shunga qaramasdan, bu nuqson kamayish o'rniga tobol-a kengaymoqda. 1970—2005-yillar orasida har xil sport turlarida o'nlab jiddiy, hatto fojiaiy hodisalar h- sobga olingan. IX Panamerika mintaqaviy o'yinlarda AQSH- ning 13 ta yengil atletikachisi doping ishlatganligi uchun o'yinlardan chetlashtirilgan.

XII Osiyo o'yinlarida (Xirosima, 1994) 11 ta xitoy sport - chisi (qizlar ham) man etilgan gormonal preparatlarni ishlatganligi uchun musobaqalardan ozod qilingan. Shu sababdan, XOQ tomonidan so'nggi olimpiya o'yinlarida dopinga qarshi xizmat komissiyalari tuzildi. Xalqaro sportda doping ishlatish hollarining ko'payishi sababli XOQ 1999-yil 2—4-fevralda Xalqaro konferensiyada buni maxsus masala qilib ko'tarib chiqdi. Sportda bellashuvlarning halol, odilona bo'Ushini ta'minlashda hakamlar omih ancha ustuvor turadi. XOQ xar- tiyasi va XS Flaming nizomlarida hakamlarning haqqoniy, adolatli bo'lishi alohida ta'kidlangan. Shunga qaramasdan, olimpiya o'yinlari xalqaro sport musobaqalari va ular bilan aloqador faoliyatlarda hakamlar, tashkilotchi rahbarlar orasida g'irromlik, vijdonsizlik, hatto sotqinlik holatlari ko'p uchramoqda. Ularni butunlay yo'q qilish yo'lida mutaxassislar, axborot vositalari izchil kurash olib bormoqda.

Konkida figurali uchish, badiiy va sport gimnastikasi, boks, kurash, sport o'yinlarida natijalar bir yoki bir necha hakamlarning subyektiv fikrlari bilangina baholanadi. Bunday holatlarda ko'pincha chalkashlik yuz beradi yoki ataylab tarfkashlik qilish kuzatiladi. Bu holatlar maxsus yig'ilishlarda ko'rib chiqiladi va nohaq hakamlar jazolanadi. Shu sababdan, hakamlar muammolari ilmiy-texnik jihatdan o'rganilib, eng zamonaviy texnik vositalardan foydalanishga o'tilmoqda. Ularning dalillari esa hakamlar hay'ati va nazorat qo'mitalarining ko'z oldida qayta namoyish etiladi. Bu o'rinda futbol o'yinidagi jiddiy harakatlarni video tasviiga olish va qayta ko'rsatishni misol tariqasida keltirishning o'zi ki- foyadir.

Olimpiya harakatida o'yinlar dasturi masalasi qattiq kurash laiga sabab bo'lmoqda. Sportning u yoki bu turini ka- maytirish yoki ko'paytirishga qaratilgan harakatlar o'yinlarning to'xtatilishi darajasigacha olib borishi mumkin. Shu sababdan, sport turlari hozirgi davrda jamiyat taraqqiyotiga mos kelishi lozim. O'yinlar ilmiy-texnika taraqqiyoti, umumiy ijtimoiy taraqqiyot jarayonlarini hisobga olmog'i, sportning kurashchanlik, go'zallik, hamjamiyatlik, do'stona muhitini yaratish tamoyillariga tayanishi shartdir.

Hozirgi davr muammolaridan biri, XOQ, MOQ, XSF faoliyatlarini muvofqlashtirib turishdan iborat. Keyingi olimpiya o'yinlarining talab darajasi tashkil qilinishi shunga bog'liq bo'lib qolmoqda.

MOQ hukumat tashkilotlari bilan, XOQ esa YuNESKO va BMT bilan uzviy aloqada ish olib bormog'i kerak.

XX asr oxirida jahonda yuzaga kelgan tub o'zgarishlar xalqaro sport va olimpiya harakatida yo'nalishlari, tamoyillari va me'yorlarning qayta ko'rib chiqilishini taqozo etmoqda. Bu holatlar ijodkorlik g'oyalarini siyosiy va sport harakatida qo'llashni talab etadi.

Olimpiya xartiyasi, XSU va SIYEPS nizomlarida umuminsoniylik, axloq, olijanoblik tamoyillari va me'yorlari o'z ifodasini topmog'i kerak. Buning uchun hozirgi zamon olimpiya sporti modelini ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi. Hozircha bu model kommersiya va u bilan bog'liq jarayonlarga asoslanmoqda. Bu esa ayrim sportchilarni g'alaba uchun kurashda hech qanday yo'ldan qaytmaslikka, hatto olimpiya o'yinlarining yuksak g'oyalariga zid harakat qilishga ham undayapti.

Xalqaro Olimpiya harakati sportga tijorat ishi sifatida ortiqcha qarash tufayli ko'p zarar ko'rmoqda. Olimpiya o'yinlari chog'ida ba'zi firmalar o'z mahsulotlarini namoyish qilish, sotishni (yarmarka) tashkil etayaptilar, bu yirik sport tadbiri ishbilarmon va tijoratchilarning foydasiga xizmat qil- ishi mumkinligi xavfi tug'ilmoqda.

Kommersiya faoliyati olimpiya o'yinlarining insonparvarlik va tarbiyaviy qiymatini yo'qotish va hatto Olimpiya harakatini buzishgacha olib borishi mumkin.

Bu jihatlar XOQning ba'zi a'zolari ichida ham mavjudligi, tabiiydir. Ular korrupsiya (poraxo'rlik) bilan shug'ullanadilar. Navbatdagi olimpiya o'yini shahrini tanlash, turli mahsulot- larni namoyish qiluvchi flrmalar, tashkilotlar bilan shart- nomalar tuzish, o'yinlarda yuqori o'rinlarga chiqish va h.k. uchun xizmat qilishlari mumkin. Bu sohalarida millionlab dollarlar «oyoqqa» turadi.

1998-yil dekabrda 80 yoshli M.Xodler XOQ a'zosi, Qishki sport turlari xalqaro assotsiatsiyasining prezidenti, o'tmishda XOQ vitseprezidenti sifatida XOQning ba'zi a'zolarini poraxo'rlikda aybladi. Bunda 1998-yilda Solt- Leyk-Siti shahrining 2002-yil Olimpiya o'yinlari joyi qilib tanlanishi va shuningdek, o'tgan Olimpiya o'yinlari shahar- lari Atlanta va Naganoni tanlashda ham qo'yilgan xatolar dalil qilib ko'rsatildi.

XOQning maxsus komissiyasi Prezident X.A. Samaranch taklifi bilan buni o'rganib chiqdi va dalillar tasdiqlandi.

1999-yil 17—18-martda Lozannada favqulodda 108- sessiya chaqirildi. Unda X.A. Samaranch taklifi bilan komis- siya xulosalari muhokama etildi. Ba'zi a'zolar XOQ tarkibidan o'chirildi, ba'zilaiga qattiq hayfsan e'lon qilindi.

Bu sessiyaning qarori keyingi olimpiya o'yinlarini o'tkazish, xalqaro olimpiya harakatini boshqarishda o'rnak bo'lishiga ishonch bildirildi.

2000-yil kuzida XOQ prezidenti X.A.Samaranchning la- vozimdagi muddati tugadi. Lekin Sidneyda (Avstraliya) bo'ladigan XXVI Olimpiya o'yinlarini o'tkazish va uni ya- kunlashgacha u o'z lavozimida faoliyat ko'rsatdi. X.A.Samaranch yoshi 80 dan oshganligi tufayh iste'foga chiqishini ma'lum qildi. 20 yildan (1980—2000 y.) ortiq davr mobaynida u XOQ Prezidenti sifatida xalqaro sport va olimpiya harakatining rivojlanishi yo'lida katta mehnat qildi. Buni sport olamining yetakchi va rahbar xodimlari tan olishdi. 2001-yil 13-iyulda Moskvada XOQning 112-sessiyasi bo'lib o'tdi. Sessiyada asosan navbatdagi (2008 y.) o'tkaziladigan Olimpiya o'yinlari shahrini belgilash va yangi prezidentni saylash kabi masalalar muhokama etildi.

Olimpiya o'yinlarini o'tkazishga nomzod bo'lgan shaharlar anchagina edi. Ovozga Osaka, Parij, Istambul, Pekin va Toronto shaharlari qo'yildi. Natijada, Pekin ko'pchilik ovoz olib, XXIX Olimpiya o'yinlarini qabul qiladigan bo'ldi.

Yangi prezident lavozimiga amerikalik huquqshunos ayol Anita Dafranta, koreyalik diplomat Kim Yong Un, kanadalik iqtisodchi Richard Padid, vengriyalik sobiq qilichboz Pal Shmit va belgiyalik shifokor Jak Rogg nomzodlik qilishgan edi. Ovoz berish ikki bosqichda o'tkazildi. Birinchi bosqichda Amerika vakili nomzodi tushib qoldi. Ikkinchi bosqichda esa belgiyalik 59 yoshli shifokor Jak Rogg ko'p ovoz olib, barcha nomzodlar ustidan g'olib chiqdi. «Sport» gazetasining (№ 56—57-son 2001 y. 18-iyul, O'zbekiston) ma'lumotlariga qaraganda, Jak Rogg 1942-yil 2-may kuni Gent shahrida tug'ilgan. U tibbiyot fanlari doktori, jarroh; ingliz, fransuz, nemis, golland va ispan tillarida gaplasha oladi. Regbi va yelkanli kema sporti bilan shug'ullangan. Yelkanli kema sporti bo'yicha 6 marta Belgiya chempioni, uch bor olimpiada (1968, 1972, 1976-yillar) o'yinlari ishtirokchisi. U Yevropa Olimpiya qo'mitasi Prezidenti (1989 y.) Insbruk, Kalgarida o'tkazilgan qishki Olimpiya o'yinlari missiyasi rahbari, Moskva (1980), Los-Anjeles (1984) va Seul (1988) olimpiadalarini missiyasi rahbari bo'lgan. Dopingga qarshi Butunjahon Ittifoq agentligi (ADA) a'zosi, 1991-yildan XOQ a'zosi, olimpiada harakati, dasturi va komissiyasi a'zosi. XXVII va XXVIII Olimpiada o'yinlarini muvofiqlashtirish komissiyasining rahbari bo'lgan.

Xulosa shundan iboratki, XX asrning ikkinchi yarmida bo'lib o'tgan Olimpiya o'yinlari, kongresslari va turh sport tadbirlari Olimpiya harakatini rivojlantirishi hamda uni davr talablari asosida demokratlashtirish yo'llari ancha ijobiy bo'ldi. Bunda XOQ prezidenti X.A.Samaranch, Xalqaro sport uyushmalari rahbarlari, eng muhimi Olimpiya o'yinlarini o'tkazuvchi mamlakatlarning hamkorliklari ancha kuchaydi. Hozirgi davr sport muammolarini hal etishda jahon jamoatchiligi birdamligi yuzaga keldi.

### **Adabiyotlar**

Akramov A.K. O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. T., 1997.  
Eshnazarov J. Jismoniy tarbiya tarixi va boshqarish. T., 2008

Xalqaro Olimpiya qo'mitasining 100 yilligiga bag'ishlangan 1-Respublika ilmiy anjumani ma'ruzalar to'plami, O'zDJTI nashr.,1994.

Olimpiya bilimlari asoslari, o'quv qo'llanma, T., «Sharq» nashr., 2002, 93-bet.

Ernazarov E. Olimpiada – jahon sporti bayrami. T.,2008.

Yunusov T.T., Abdumalikov R., Yarashev K.D., Assolom Olimpiada, T., 1993.